

Havâssu'l-Kur'ân

Havâssu'l-Qoran

Hikmet KOÇYİĞİT^a^aTemel İslam Bilimleri Tefsir AD,
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
KarsGeliş Tarihi/Received: 05.11.2012
Kabul Tarihi/Accepted: 21.02.2013Yazışma Adresi/Correspondence:
Hikmet KOÇYİĞİT
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Tefsir AD, Kars,
TÜRKİYE/TURKEY
hikmet_0216@hotmail.com

ÖZET Havâs ilmi elit bir disiplindir ve tarihsel süreçte önemli değişimler geçirmiştir. Kur'ân ilimlerinden birisi olan Havâssu'l-Kur'ân da Havâs ilminin bir şubesi sayılır. Kur'ân'ın, kendisini bir bereket ve şifa kaynağı olarak takdim etmesi, bu minvalde Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler ve birçok seçkin insanın, Kur'ân'ın manevî tesirine dair yaşayıp aktarmış oldukları tecrübe Havâssu'l-Kur'ân'ın özünü teşkil eder. Akademik gündeme pek getirilmeyen Havâssu'l-Kur'ân, Kur'ân'ı yoğun biçimde okuma çabalarının sürdüğü çağdaş dünyada, Kur'ân'ı çok boyutlu tefsir etmeye ciddi katkıları olacak bir ilimdir. İşte bu çalışmada Tefsir gibi yoruma dayalı ilimlerde Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanabilmenin imkânı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân; Havâssu'l-Kur'ân; Havâs ilmi; âlim

ABSTRACT Havâs science is an elit science and it had many changes in historical time period. Havâssu'l Qoran being one of the branches of Kur'ân Sciences may be thought to be a branch of Havâs science. The main structure of Havâssu'l-Qoran depends on the presentation of Kur'an to be the source of health, the hadiths listened to Hz. Mohammed on this subject, the experiences of some privileged persons living with Qoran's effective spiritual climate. Havâs'ul Qoran not carried into academic world may have some more effect and uses to interpret Qoran having many dimensions in the contemporary world including a lot of persons trying to read Qoran. Here in this study was examined the opportunity to take advantage of Havâssu'l- Qur'an in sciences that based on interpretation such as commentary.

Key Words: Qoran; Havâssu'l Qoran; Havâs science; scholar

Journal of Islamic Research 2012;23(2):55-72

Kur'ân'ı anlama sadece haricî yöntemlerle yapılacak bir çabalar manzumesi değildir. Bizzat Kur'ân'ın kendisi de Kur'ân'ı anlama ve onu tefsir etmede ciddi bir misyonu yüklenmiştir. Bu bağlamda Kur'ân ayetlerinin bir birini tefsir etmesi bir yana, onun manevî atmosferi de ayrı bir tefsir aracıdır. Bu manevî atmosferin teşekkülünde en önemli umdelerden birisi ona samimiyetle yaklaşımdır. Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Cenâbı Hak buyurdu ki: “Ben kulumun beni bildiği üzereyim. Beni zikrettiğinde onunla beraberim. Eğer beni kendi içinden anarsa ben de onu kendi içimden anarım. Eğer beni bir topluluk için de anarsa ben de onu daha hayırlı bir toplulukta anarım. Bana bir kariş yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Eğer*

*bana bir arşın yaklaşırsa, ben de ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.*¹ Aslında Cenâbı Hakkın kitabı olan Kur'ân da böyledir. Ona yürüyerek gidene Kur'ân koşarak gelir. İşte bu husus Kur'ân'ın bir havâssıdır.

Klasik İslam kaynaklarında Kur'ân'ı anlama noktasında Havâssu'l-Kur'ân'dan nasıl yararlanılabileceği tavzih edilmemiş sadece muhtelif örnekler verilmekle iktifâ edilmiştir. Biz bu çalışmada Havâssu'l-Kur'ân'dan insanın düşünce, idrak, yorum ve hayal gücünü artıracak minvalde istifade edilebileceğini gündeme getireceğiz. Mevzuyu işlerken Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler başta olmak üzere İslam büyüklerinin tecrübe ve tavsiyelerine ve İslam dünyasında Havâs ilmi sahasında yetkin olan âlimlerin eserlerine müracaat edeceğiz. Bu eserlerin bir kısmı ağırlıklı olarak Kur'ân'ın havâssına muteallik iken bir kısmı da Havâs ilminin konularıyla iç içedir. Başvuracağımız klasik kaynaklardan birisi İmam Yâfi'nin (ö.768/1367) Türkçe'ye *Kur'ân-ı Kerîm'in Havâs ve Esrârı* adıyla tercüme edilen ve piyasada rahatlıkla ulaşılabilecek olan "*ed-Durru'n-Nazîm fi Havâssı'l-Kur'ân'il-Azîm*" isimli kitabıdır. İmam Yâfi bu kitabını Kâdı Ebû Bekr el-Gassanî'nin telif ettiği "*el-Berku'l-Lâmi ve'l-Gaysu'l-Hâmi*" isimli eserle, Ebû Hamid Muhammed Gazâlî'nin (ö.505/1111) Kur'ân-ı Kerîm'in Havâssı'na dair telif ettiği çok mühim iki eserden faydalanarak yazmıştır.² Dolayısıyla bu kaynak mezkûr iki âlimin de görüşlerini tazammun etmektedir. Öte yandan Havâs ilminin otorite isimlerinden birisi olan Ahmed el-Bûnî'nin (ö.622/1225) *Şemsu'l-Maârifil-Kübrâ* adlı kitabına şumullü ve sahasının başyapıtlarından birisi olması hasebiyle müracaat edeceğiz. Ayrıca seçme-derleme niteliğinde olan ve hem önemli havâs numunelerini hem de tenkide müsait bilgileri ihtiva eden Seyyid Süleymân el-Huseynî'nin *Kenzu'l-Havâs ve Kenzu'l-Esrâr* adlı kitaplarıyla; daha çok Kur'ân'ın havâssına yönelik kaleme alınmış olan Seyyid Muhammed Hakkî'nin *Hazinetu'l-Esrâr* adlı kitabın-

dan istifade edeceğiz. Klasik kaynaklara ilaveten günümüzde yapılan çok sınırlı sayıdaki akademik araştırmalardan da maksadın husulu için faydalanmaya çalışacağız.

KUR'ÂN İLİMLERİ BAĞLAMINDA HAVÂSSU'L-KUR'ÂN

İnsanlara dünya ve ahirette mutlu olmanın yollarını gösteren Kur'ân, indirildiği dönemden itibaren üzerinde en çok araştırma yapılan kitap olmuş; hatta doğrudan Kur'ân'ın anlaşılması için "Kur'ân İlimleri" denilen ilimler tesis edilmiştir. Kur'ân ilimleri, çeşitli açılardan Kur'ân'ı araştıran, Kur'ân metnine hizmet eden ya da Kur'ân metnine istinad eden her ilmi içine almaktadır. İstilahî anlamda Kur'ân'a dayanan ve araştırmacının Kur'ân'ı doğru bir şekilde anlamasını kolaylaştıran ilimlerin tamamına ıtlak edilmektedir.³ Kur'ân ilimleri denince en çok bahsi geçen ilimler Resm-i Osmanî, Tefsir, Kıraat, Mekkî-Medenî, Esbâb-ı Nüzûl, Nâsîh-Mensûh, İ'câzu'l-Kur'ân, İ'râbu'l-Kur'ân ve lügat ilimleridir. Suyûtî (ö. 911/1505) Kur'ân ilimlerinin çeşitliliğini genişleterek astronomi, hendese, tıp vb bunlara dâhil ederken Ebû Bekr İbnu'l-Arabî (ö.543/1148) Kur'ân kelimelerinin zâhir, bâtın, had ve matla' olmak üzere dört veche sahip olduğu anlayışına dayanarak Kur'ân ilimlerinin sayısını yetmiş yedi bin dört yüz elli olarak belirler.⁴ Bu tür yaklaşımlar Kur'ân'ı anlamada faydalanılabilecek ilimlerde esnek olunabileceğini akla getirirse de Kur'ân ilimlerinin tedvinini göz önünde tuttuğumuzda erken dönemlerde telif edilen eserlerin aynı zamanda birinci dereceden Kur'ân ilimlerinin neler olduğunu bize göstermektedir. Buna göre birinci derecede Kur'ân ilimleri Kur'ân'ın Nüzûlu, Cem'i, İstinsahı ile Tefsir, Kıraat, Garîbu'l-Kur'ân, Nâsîh-Mensûh, Esbâb-ı Nüzûl, Mekkî-Medenî, Müşkîlu'l-Kur'ân, İ'râbu'l-Kur'ân, İ'câzu'l-Kur'ân ve Meâni'l-Kur'ân gibi ilimlerdir. Havâssu'l-Kur'ân ise telif bakımından çok da geç tarihlere rastlamayan Kur'ân ilimlerinden birisidir. Çünkü en eski kaynak olarak Cafer es-Sâdık'a

¹ Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhârî. el-Câmiu's-Sahih. el-Mektebetu's-Selefiyye. Kâhire:1400. Tevhid, 15/7405; 50/7536-37.

² İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerîm'in Havâs ve Esrârı. Çev: Rahmi Serin. Pamuk Yayıncılık. İstanbul: 2011.s.7.

³ Muhammed Safa Şeyh İbrahim Hakkî. Ulûmu'l-Kur'ân min Hilâli Mukaddemâti't-Tefâsir. Müessesetü'r-Risâle. Beyrût: 2004. I,43,45.

⁴ Zerkânî, Muhammed Abdulazîm. Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân. Dâru'l-Kitâbi'l-A'rabi. Beyrût: 1995. I,23 vd.

(ö.148/765) atfedilen “Havâssu'l-Kur'ân” adlı bir eserden bahsedilmektedir.⁵

Havâssu'l-Kur'ân bir izafet terkididir. Bu terkihi oluşturan “Havâs” sözcüğü, “hasa” kelimesinin çoğuludur. “Hassa” genelin zıddı olup⁶ özellik ve kişiye özel⁷ anlamlarını taşır. Buna göre Havâssu'l-Kur'ân, Kur'ân'a özgü manevî özellikleri içeren bir disiplini ifade etmektedir. “Havâs” kelimesi insanlar için kullanıldığında ise “sıra dışı, üstün, seçkin kişiler” anlamına gelmektedir.⁸

Kur'ân ilimlerinden biri olarak zikredilen Havâssu'l-Kur'ân ne var ki diğer Kur'ân ilimleri kadar ilgi görmemiş ve hatta birçok Ulûmu'l-Kur'ân kitabında adından dahi söz edilmemiştir. Bu menfi tavır günümüz akademik çevrelerinde de sürdürülmektedir. Bunda Havâssu'l-Kur'ân konusunun Havâs ilmiyle bağlantısının bulunmasının yanı sıra Kur'ân'ı anlamaya çok bariz katkısının olmadığı düşünülmesi de önemli bir etken olmuştur denebilir. Her ne kadar Zerkeşî (ö.794/1391) ve Suyûtî gibi Kur'ân ilimleri sahasında üstâd olan âlimler Havâssu'l-Kur'ân konusuna yer vermişlerse de birinci dereceden bir Kur'ân ilmi olmadığı sezilmektedir. Ayrıca tarif noktasında bir karışıklığın olduğu da göze çarpmaktadır. Çünkü klasik dönemde âlimler Havâssu'l-Kur'ân'ın tanımını Havâs ilminin tarifi olarak zikretmektedirler. Sözelimi Kâtip Çelebi (ö.1067/1657) “Havâs ilmi Allah'ın güzel isimlerinin (Esmâ-i Hüsnâ), indirdiği kitaplarının ve duâların belli bir tertib üzerine okunmasının özelliklerinden bahseden bir ilimdir. Belli bir tertiple okunan bütün bu isimlerin ve duâların kendince bir özelliği vardır”⁹ şeklinde bir tanım yapmaktadır.

Öte yandan Havâssu'l-Kur'ân'ın, bazı âlimler tarafından “vehbî ilimler” kategorisinde zikredilmesi bu konuyu Kur'ân ilimleri sahasında daha özel

bir konuma getirmiştir. Örneğin Şah Velîyullah ed-Dehlevî (ö.1176/1762), Havâssu'l-Kur'ân'ı doğrudan “vehbî ilimler” arasında saymaktadır. Dehlevî'ye göre, Havâssu'l-Kur'ân vehbî ilimlerdendir. Öncekilerden bir grup Havâssu'l-Kur'ân'ı iki açıdan değerlendirmiştir. Bir açıdan duâya benzetmişler diğer açıdan ise sihre benzetmişlerdir. Sihre benzetmekten Allah'a sığınırım. Ancak Allah Teâlâ bu fakire bir keresinde Havâssu'l-Kur'ân hakkında nakledilenlerin iç yüzü hakkında bir kapı açtı. Esmâ-i Hüsnâ, yüce ayetler, mübârek duâlarla ilgili şeyler öğretti. Ve dedi ki: “Bu sana tasarrufla bulunma ile ilgili bir ihsânımızdır.” Fakat her ayet, isim ve duâ belli şartlarla kayıtlanmış olup ele geçirilmesi bir kaideye bağlıdır. Bunun kaidesi de gayb âlemini gözlemektir. Tıpkı istiharede olduğu gibi. Öyle ki kişi hangi ayet veya ismin kendisine gayb âlemini işaret ettiğini mütalaa eder sonra da bu branşın uzmanları nezdinde bilinen metotlardan birine göre ayet veya ismi okumaya koyulur.¹⁰ Suyûtî ise müfessirin taşıması gereken şartlar içerisinde son maddede ilmi mevhibeye yer vermektedir. Ona göre ilmi mevhibe Allah'ın, ilmiyle amel eden kişiyi ilme varis kılmasıdır. Buna “*Kim bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmediğini öğretir*” hadisinde işaret edilmiştir. Belki “ilmi mevhibe insan kudretini aşan bir durumdur” şeklinde bir itirazın olabilir. Fakat mesele zannettiğin gibi değildir. Çünkü ilmi mevhibeyi elde etmeye yarayacak amel ve zühd gibi sebepler vardır.¹¹

Bu ifadeler ışığında öznel tecrübelerle müstenid olarak, müfessirlerin kendi istidatları doğrultusunda Kur'ân'ı anlamalarında manevî bir yöntem olarak Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanabileceklerini söyleyebiliriz. Zira bazı âlimlerin de işaret ettiği gibi “ilâhî kudret, maneviyyât âleminde de nihâyetsiz şuüne vucûd vermektedir. Bu manevî şununun tecelliyâtı hususunda ise Kur'ân ayetlerinin pek latif te'şirleri vardır ki bu da Kur'ânı Kerîm'e Allahu Teâlâ tarafından mevdu' bulunan hassalardan, meziyyetlerden ibarettir. Bu cihetlerdir ki, bir kısım hastalıkların, rûhî hadîşelerin zevâl

⁵ Eroğlu M. Havâssu'l-Kur'ân. DİA, XVI. Cilt. İstanbul: 1997. s.53; Akbıyık H. Kur'ân İlimlerinden Biri Olarak Havâssu'l-Kur'ân. Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: 2007. s.60.

⁶ İsfahânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed Râgıb. el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân. Thk: Muhammed Seyyid Geylânî. Dâru'l-Ma'rife. Beyrût: ts. s.149; İbn Manzûr. Lisânu'l-Arab. Dâru'l-Meârif. ts. II,1173.

⁷ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. Esâsu'l-Belâğ. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1998. I,250;İbn Manzûr. Lisânu'l-Arab. II,1173.

⁸ Çelebi İ.Havâs İlmi. DİA. XVI. Cilt. İstanbul: 1997. s. 517.

⁹ Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh Hacı Halife. Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn. Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî. Beyrût: ts. I,725.

¹⁰ Dehlevî, Velîyullah Ahmed b. Abdurrahim. el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr, Arapçaya Çev: Selman Hüseyinî en-Nedvî. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî. Beyrût: 1987. s.123.

¹¹ Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân Ebû Bekr. el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: ts. II,399.

ve inkişâfî bâbında Kur'ân ayetlerini okumanın pek muciz te'sirleri görülmektedir."¹² Buna benzer biçimde tefsir ilminde daha orijinal yorumların yapılabilmesi ve Kur'ân'ın cezbedici güzelliklerinin insanlığa gösterilebilmesi için Kur'ân'ın havâssından faydalanmak mümkündür.

HAVÂS İLMİ

Havâssu'l-Kur'ân Havâs ilminin bir şubesi olarak teşekkül ettiği için öncelikle Havâs ilminden bahsetmek gerekir. Yapılan bir tanıma göre Havâs ilmi "nesnelerin gizli özelliklerini tanıma ve bu özelliklerden faydalanmayı amaçlayan bilgi dalıdır."¹³ Taşköprülü'nün (ö.968/1560) tarifine göre ise "İlm-i Havâs Zebûr, İncil ve Kur'ân'dan Allah'ın isimlerinin belli bir düzene göre okunması veya yazılmasından ve bu isim ve duâların kendisiyle münasebetinden kaynaklanan özelliklerini araştıran bir ilimdir. Kişi indirilmiş kitaplarda yer alan Esmâ ve duâlarla iştilal ederek kutsî bir tarafa yönelir ve kendini meşgûl eden şeylerden boşanır. Bu kutsî yöneliş ve arınma ile üzerine bir takım eserler ve nurlar yayılır. İşte zikredilen bu işlerle meşgûl olma sebebiyle bir istidat kazanmış olur."¹⁴ Bu tarif Havâs ilmini daha çok ilâhî kitaplar müvâcehesinde ele almaktadır. Bu yüzden bu tarifi biraz daha özel tarif olduğu hatta aslında bunun Havâssu'l-Kur'ân'ın tarifi olduğu söylenebilir. Çünkü Havâs ilmi eski dönemlerin tıp, botanik, sihir, simya gibi birçok uğraşlarını bünyesinde barındıran elit bir ilimdir. Bu nedenle "gelenekte Havâs ilmi denilince harf, rakam, isim ve duâların hassalarından istifade etmek sûretiyle yapılan işlemler akla gelmekteyse de gerçekte durum bundan farklıdır ve bu ilmin nesnelereki itibarî hâssalardan çok hakiki hâssalara dayandığı görülür. Bu yönüyle Havâs ilminin fizik, kimya, biyoloji gibi müsbet ilimlerin gelişmesine olumlu katkıda bulunduğu söylenebilir."¹⁵

Bu çerçevede Havâs ilmiyle uğraşmış olanlar bugünkü bilim adamlarının bir nevi ataları sayıla-

bilir. Nitekim Ronan (1920-1995) buna işaret etmektedir. Ronan'a göre mesela büyücü çeşitli maddeler hakkında deneye ve gözleme dayalı bir takım bilgilerin toplamasını sağlamıştır. Zamanla başarılar veya başarısızlıklar hangilerinin gerçekten etkili, hangilerinin etkisiz olduğunu göstermiştir. Pratik bilgiler bir araya toplanmış, bu bilgiler tecrübenin ışığı altında kullanılmış ve yorumlanmıştır. Öyle ki zamanla, büyücü deney yapan araştırmacıların soyunda ilk sırayı almış ve modern bilim adamının atası olmuştur.¹⁶

Bazı İslâm âlimlerinin telif ettiği kitaplarda başta tıp olmak üzere birçok ilim dalının Havâs ilmiyle iç içe girmiş olması da Havâs ilminin şümülü hakkında bir ipucu vermektedir. Söz gelimi Kemâleddîn ed-Demirî (ö.808/1405) *Hayâtu'l-Hayevân* adlı eserinde zooloji, folklor, tıp, rüya tabiri, fıkıh, hadis, tefsir, kasas ve Havâs ilmini birlikte işlemiştir.

Havâs ilmi insanın varlığa ve tabiata hâkim olma isteğinin diğer bir deyimle "güç istencinin" araştırma boyutudur. Havâs ilminde insanın bazı meçhûl korkularından emin olma ve eşya üzerinde hâkim olma isteği mündemiçtir. Büyük bir ihtimalle Havâs ilminin ilk nüveleri insanın tabiatla ve tabiat güçleriyle çok fazla iç içe olduğu, tabiatı ilâhî bir simge şeklinde telakki ettiği dönemlerde tabiatı içten kavramının bir metodu olarak kendisini göstermiştir. İnsan tabiata egemen olmaya başladıkça ve haricî teknolojiyi geliştirdikçe bu defa tabiatı anlamak yerine onu dıştan muhasara etmeye çalışmış ve Havâs ilmi de büyük ölçüde kenara itilmiştir. Aslında bazı ayetler: "*Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, halimdir, çok bağışlayandır (17/İsra,44)*" ve bazı sûreler mesela "Müsebbihât" adıyla bilinen sebehe sûre grubu, her şeyin Allah'ı tesbih ettiğini söyler. Bütün bunlar bize tabiatın içten kavranması gerektiğini iç mantığını anlamak gerektiğini ima eder. Dolayısıyla Havâs ilmi, insanın kendisini, tabiatı, kâinatı kısaca varlığı kozmik düzenin ayrılmaz unsurları olarak görmenin bir yansımasıdır.

¹² Bilmen Ö. N. Büyük Tefsir Tarihi. Bilmen Yayınevi. İstanbul: 1973. 1,57.

¹³ Çelebi İ. Havâs İlmî. DİA, XVI. Cilt. s.521.

¹⁴ Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa. Miftâhu's-Saâde ve Mesâbîhu's Seyâde fi Mevzûâtı'l Ulûm. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1985. I,341vd.

¹⁵ Çelebi İ. Havâs İlmî. DİA, XVI. Cilt. s.518.

¹⁶ Ronan C. A. Bilim Tarihi, Çev: Ekmeleddin İhsanoğlu vd., 4.bsk. Tübitak. Ankara: 2005. s.6.

Havâs ilmi, okuma, sihir, hurûf, simya, cifir, cin, rûhânî varlıklar, gaybî konular, tıp, duâ vb. konuları bünyesinde taşıyan bir ilim olduğundan dolayı İslâm dini açısından konunun berraklaşması ve işin iç yüzünün aydınlanması için açıklama yapmak gerekmiştir. Bu bağlamda İslâm âlimleri de değişik açılardan konuyu açıklığa kavuşturmak için gayret sarf etmişlerdir. Bu âlimlerden birisi olan İbn Nedim'e (ö.385/995) göre, okuyup üfleme yapanlarla sihirbazlara şeytânlar, cinler ve rûhlar itaat ve hizmet edebilir, onlar şeytânlar, cinler ve rûhları emir ve yasakları doğrultusunda kullanabilirler. Hastalığa okuyup üfleyenler Allah'ın yüce ismine itaat etmek, ona yalvarmak, Allah'ın rûhları ve şeytânları emir altına almaya tahsis edilen isimlerini zikretmek, arzuları terk edip ibadete yapışmak gibi bir takım kuralları benimseyerek cin ve şeytânların kendilerine boyun eğmesini sağlayabilirler. Cin ve şeytânların boyun eğmesi ise ya Allah'ın o konuyla ilgili ismine itaat etmeleri ya da ondan korkmaları nedeniyle meydana gelir. Çünkü Allah'ın isimlerinde onları hüküm altına alıp boyun eğdirecek öyle bir özellik vardır. Sihirbazlar ise kurbanlarla, namaz ve orucu terk etmek, kan akıtmak ve nikâhî câiz olmayanları helal saymak gibi şeriata uygun olmayan, Allah'a karşı asî olunacak günahları irtikâp ederek şeytânları kullanırlar.¹⁷ Dolayısıyla Havâs ilminin İslâm dini açısından hoş karşılanana olduğu gibi uygun görülmeiyeni de vardır. Nitekim İslâm dünyasında Havâs ilminin öncülüğünü yapan "İbn Hilâl'in (Hilâl b. Vasıf) hayret verici filleri, güzel işleri ve tecrübe edilmiş sonuçları vardır. Yine Allah'ın isimlerini kullanarak hastalığa okuyuculardan olan İbn İmam'ın yöntemi de zemmedilen değil benimsenen bir usûldür. Ayrıca Abdullah b. Hilâl, Sâlih el-Müdirebi, Ukbetü'l-Ezrai', Ebû Hâlid Horasanî de beğenilen tarzda bir usûl benimsemişlerdir. Onların çok büyük ve seçkin işleri vardır."¹⁸

Kökleri Eski Mısır'a uzanan Havâs ilminin, özünde belli bir gerçekliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü havâs kitaplarında kadim ve muhdes birçok firkanın ortak noktalarda buluştu-

ğunu sıklıkla görmekteyiz. Mesela İsmâiliye'nin "her harfin, âlemde bir ağırlığı kendine has tabiatı ve bu hassasından (özelliklerinden) dolayı nefislere bir tesiri vardır"¹⁹ tarzındaki düşüncesi hem antik medeniyetlerde hem de Bâtınî ve Sünnî çevrelerde aynen dillendirilmiştir. Ne var ki Havâs ilminin içine zamanla birçok hurafe türünden bilgiler karışmış ve özellikle siyasi istismarlarla mesele bula-nık hale gelmiştir.

Bazı ilim dallarının inceleme sahasında zaman içerisinde değişimler yaşandığı gibi Havâs ilminin bünyesinde de yaşanmıştır. Hatta Havâs ilmi en olumsuz şekliyle bu değişimden nasibini almıştır. Çünkü "halk arasında yaygın şöhrete sahip eserlerde daha çok harflerin, kelimelerin, isimlerin, duâların ve feleklerin kendilerine özgü hassalarının bulunduğu, bu hassaları bilen kişilerin söz konusu bilgiyi kullanmak sûretiyle duyular ötesinden haber verebildikleri ve nesnelere hükmettikleri ileri sürülmüş, böylece Havâs ilmi tek boyutlu hale getirilmiştir. Bu haliyle Havâs ilminin amacı eşyanın hakikatini araştırma olmaktan çıkıp hasmın yenilmesi, gizli hazinelerin bulunması, insanlar arasında sevgi veya nefret duygularının geliştirilmesi, şifâ dağıtılması gibi hususlara ve büyücülüğe dönüşmüştür. Bu anlayış zaman zaman savaşa iştirak eden padişah ve kumandanları, korunmak amacıyla üzerine bazı âyet ve vefkler yazılı gömlekler (tılsımlı gömlek) giymeye, üzerinde çeşitli yazı ve şekiller bulunan madalyon, yüzük ve metal muskalar taşımaya sevk etmiştir."²⁰ Kuşkusuz Havâs ilminin geçirmiş olduğu bu evrimde bazı bilimlerin müstakil bir hale gelmesi ve araştırma alanlarını genişletmesi etkili olmuştur. Bu bilimlerin başında ise Fizik ve Kimya yer almaktadır.

HAVÂS İLMİNE GÖSTERİLEN İLGI

Öteden beri gizli tutulan ve bu yüzden "Gizli İlimler" adı da verilen Havâs ilmi, bu yönüyle kendisine ayrı bir cazibe kazandırmıştır. Havâs ilminin gizli tutulmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden birisi bilgiye ulaşmanın güçlüğüdür. Ayrıca ilk dönem bilim adamlarının din adamlarından

¹⁷ İbn Nedim, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kub. el-Fihrist. Tahran: 1971. s.369.

¹⁸ İbn Nedim. Fihrist. s.371.

¹⁹ Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm. el-Milel ve'n-Nihel. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1992. I.204.

²⁰ Çelebi. Havâs İlmi. DİA. XVI. Cilt. s.519.

olması ilme bir kutsallık da kazandırmıştır. Buna ilaveten bilimsel verilerin toplum yönetim ve denetiminde etkinliği bilgilerin saklanması da gündeme getirmiştir. Örneğin Eski Mısır'da olduğu gibi, bilim birçok ülkede takvim ve tarım yılı ile sıkı sıkıya bağlantılıydı. Bu tip bilgiyi elde bulundurmamak, yönetmelikler ve denetlemeler vasıtasıyla toplum üzerinde güç sahibi olmak demektir. Öyle ki bazı bilim dallarına -örneğin astronomi- ait bilgiler, devlet sırrı gibi, çok sıkı saklanırdı.²¹

Bir kısım araştırmacılara göre “İslâmî dönemde Havâs ilmine ilk defa ilgi duyan ve onu yaygın bir şekilde kullananların başında Şîler ve mutasavvıflar gelmektedir. Şîler'in bu ilgisinin temelini, Ehl-i Beyt'e mensup kişilerin diğer insanlardan imtiyazlı oldukları inancı ile Hz. Âdem'e Esmânın öğretilmesiyle başlatıp bütün peygamberlerde devam ettirdikleri hurûf ilminin Hz. Muhammed'de en üst noktaya ulaştığı, ondan Hz. Ali'ye (ö.40/661) ve ondan da imamlara geçtiği yolundaki telakkileri oluşturmaktadır.”²² Havâs ilminin İslâm dünyasına özellikle Şia kanalıyla girmesi tesadüf değildir. Kanaatimizce bunun müntesipler üzerinde otoriteyi meşrulaştırıcı bir tarafı vardır. Şia öteden beri Hz. Ali ve Cafer b. Sâdık'a (ö. 148/765) ait cefr gibi bazı gizli belgelerden ve ilimden söz etmektedir. “Hâlbuki güvenilir hiçbir kaynakta Hz. Ali'nin Cefr, Câmia' veya daha başka bir eser yazdığından söz edilmediği gibi Şerif er-Radî (ö.359/969) tarafından derlenen bazı hitabe ve mektuplarının otantisitesi hakkında da ciddi itirazlarda bulunulmuştur.”²³ Fakat Hz. Ali ve onun soyundan gelen imamların gizli öğretilere vakıf oldukları iddiası, müntesiplerini en azından psikolojik olarak tatmin etmekte ve otoriteye karşı bir itaat olgusu geliştirmektedir. Aynı zamanda bu özellik diğer İslâmî fırkalara karşı kendilerinin dosdoğru yolda bulduklarının da garantisi olmaktadır.

Havâs ilminin Şia'da çok rahat kabul görmesi Şianın belli bir geleneğin içinden gelmesiyle de alakalıdır. Zira Şia, köklü Pers medeniyetinden gelen

bir fırkadır ve mensubu olduğu medeniyette de okültizmin derin izleri vardır. Nitekim İbn Nedim'in (ö.385/995) söylediğine göre cin ve şeytânları hizmetinde ilk kez kullanan bir görüşe göre Hz. Süleymân bir rivâyete göre ise İranlı Cemşid'dir.”²⁴ Bütün bunlara ilaveten Şia'nın gizli ilimlere ehemmiyet vermesi Arap-Fars rekabetinin bir neticesi olarak Şia'nın karizmatik lider çıkarmada yaşadığı bir krizin etkisinin olduğu da iddia edilebilir. Hz. Peygamber'in Arap olması Araplara siyâsî anlamda belli bir prestij kazandırmıştır. Şia, Arapların doğu toplumlarındaki liderliği karşısında Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelen imamların karizmasını kullanmayı tercih etmiş ve kendine göre bir rota belirlemiştir.²⁵ Asırlar sonra İran coğrafyasında zuhûr eden Hurûflik gibi akımların liderlerinde de Araplara karşı İran'ın üstünlüğünü dile getirenlerin olması bu hususta önemli bir veridir. Mesela Hurûfi önderlerinden sayılan Mahmûd-i Merdud, İran kültürünün hâkimiyetini savunduğundan Fazlullah'a (ö.796/1394) ters düşmüştür. Ona göre Arap devri bitmiş, Acem devri başlamıştır.²⁶

Öteden beri Havâs ilmine ilgi duyan gruplardan birisi de filozoflar olmuştur. Bunların arasında Hz. Süleymân zamanında yaşadığı, yaptığı riyazetle gök cisimlerinin hışırtısını duyma noktasına geldiği ve melek makamına ulaştığı iddia edilen Pisagor²⁷ (M.Ö.570-495) ile Platon (M.Ö.427-347) ve Philo (M.Ö. 25-M.S. 50) akla ilk gelenlerdendir. İslâm âleminde de bir kısım filozofun bu ilme alaka duyduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. İhvân-ı Safâ bu gruptandır. Sayıbilime önem veren İhvân-ı Safâ'ya göre sayıbilim, her şeyin temelini oluşturan birlik ilkesini anlamının bir yoludur.²⁸ Her ne kadar yukarıda değindiğimiz belli başlı grupların Havâs ilmiyle iştigal ettiğini söylesek de özellikle harf ve sayı spekülasyonlarına dayalı yorumlar, İslâm tefsir tarihinde sadece belli çevrelerin tekelinde kalmamış, aksine Kur'ân'ı anlama ve yorumlama faaliyetinde beyânî bilgi sistemini esas alan müfessirler dahi tefsir adına bu tür garip yorumlar

²⁴ İbn Nedim. Fihrist. s.370.

²⁵ Krş. Sezer B. Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı. Kitâbevi. İstanbul:2011. s.131.

²⁶ Aksu H. Hurûflik. DİA. XVIII. Cilt. İstanbul: 1998. s.409.

²⁷ Şehristânî. el-Milel ve'n-Nihel. II,385.

²⁸ Schimmel A. Sayıların Gizemi. Çev. Mustafa Küpüşoğlu. Kabcacı Yayınevi. İstanbul: 2000. s.28.

²¹ Ronan. Bilim Tarihi. s.8.

²² Çelebi İ. Havâs İlmi. DİA. XVI. Cilt. s.519.

²³ Öztürk M. Tefsir Tarihi Araştırmaları. Ankara Okulu Yayınları. Ankara: 2005. s.190.

üretmekten kendilerini alamamışlardır.²⁹ Bu durum Havâs ilminin son derece büyüleyici bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüzde ise Havâs ilmi daha çok halk kitlelerinden ilgi görmektedir. Bu ilgiyi iletişim araçları vasıtasıyla gözlemek mümkündür. Yayın ve iletişim sektörünün gelişmesi ile beraber bilgiye erişim ucuzlamış fakat Havâs ilmi bundan olumsuz biçimde etkilenmiştir. Çünkü Havâs ilmiyle ilgili birçok tercüme ve derleme kitap piyasaya sunulmuş, bunlardan sathî okumalar yapan bazı kişiler kendilerini kolayca medyum ilan edebilmişlerdir. Bunun sonucunda Havâs ilmiyle iştigal eden ve hatta garantili havâs işlerinin yapıldığı iddia edilen pek çok internet sitesi boy göstermiş ve iş tamamen ticarî bir hal almıştır. Bütün bunlara rağmen Havâs ilminin toplum nezdinde bir boşluğu doldurduğu anlaşılmaktadır. O halde suistimallerin önüne geçmek adına bu ilme ehil olanların mesuliyetten kaçmamaları icap etmektedir.

HAVÂS KİTAPLARINA GENEL BİR BAKIŞ

İslâm dünyasında yazılmış olan havâs kitaplarında burçlar, vakitler, harfler, sayılar, madenler, taşlar gibi Havâs ilminin genel konularının yanı sıra Esmâ-i Hüsnâ ve Kur'ân'ın çeşitli usûllerde okunması ve yazılması iç içe anlatılmıştır. İşte bu durum havâs kitaplarında Kur'ân'ın özüyle bağdaşmayan türden bazı bilgilerin ve çeşitli uygulamaların bulunmasına yol açmıştır. Mesela “Kenzu'l-Havâs adlı kitapta yer yer sihir görünümü veren duâ ve uygulamalara rastlanmaktadır. İnsanların ve hayvanların teshiri, cinleri davet gibi hususlar İslâm'ın asla tasvip etmeyeceği uygulamalardır. Müellif her ne kadar kitâbının hayır yönünde kullanılmasını salık veriyor olsa da, eserin içindeki bazı uygulamaların iyi niyetli ve İslâm'a uygun olduğunu söylemek mümkün değildir.”³⁰ Ayrıca İbn Haldun'un da işaret ettiği gibi Mesleme Macritî (ö.397/1007) “el-Gâye” adlı eserinde, Bûnî ise “Enmât” adlı eserinde tılsımcılarla aynı prensiblerden hareket ederek kabul edilemez biçimde Kur'ân'ın sûre ve ayetlerini çeşitli kısımlara ayırma yoluna gitmişlerdir.³¹

Havâs kitaplarına sihir izlenimi veren bilgilerin girmiş olması daha önce değindiğimiz gibi Havâs ilminin, bugün artık müstakil hale gelmiş birçok bilimi bünyesinde taşımasından ileri gelmektedir. Fakat Esmâ-i Hüsnâ ve Kur'ân'ın havâsının yanında sihir ve büyü cinsinden bilgilerin yer alması insanların zihninde sihir ve büyüün meşru görülmesi riskini oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı Havâssu'l-Kur'ân konusunun müstakil bir başlık halinde ve Havâs ilminin genel konularından tecrid edilerek, Kur'ân'ın rûhuna uygun düşecek biçimde kitaplaştırılması daha sağlıklı gözükmektedir. Çünkü gerçekten de havâs kitaplarında sorgulanması gereken enteresan bilgiler yer almaktadır. Bu tür bilgilerin bulunmasını genel olarak İslâm âlimlerinin her bilgiyi kaybolmaması için kaydetmelerine bağlamak mümkündür. Ne var ki bilgilerin eleştiri süzgecinden geçirilmeden aktarıldığı havâs kitaplarının, toplumda birçok hurafe ve batıl inancın yayılmasında kendince bir etkisi olmuştur.

Bununla beraber havâs kitaplarının kimisi daha çok hadislerde Fedâiline sıkça değinilen Esmâ, sûre ve ayetleri ele almıştır. Bu bağlamda Havâssu'l-Kur'ân konusunun biraz daha özenle işlendiği türden kitapların mevcut olduğu söylenebilir. Mesela *Hazinetu'l-Esrâr* adlı kitapta en çok Besmele, Bakara Sûresi'nin son üç ayeti, Hz. Yunus'un duâsı, Haşir Sûresi'nin son kısmı, Ayete'l-Kürsî, Fâtiha, İhlâs, Yâsîn, Fetih, Vâkıa, Mülk, Amme, Duhâ, İnşirâh, Kadir, Kevser ve Muavvizeteyn Sûreleri işlenmiş ve müellif tarafından İslâm âlimlerinin “Kur'ân harflerini ters çevirip yerlerini değiştirmenin küfür olduğunu ve böyle şeyler yapmaktan Allah'a sığındıkları”³² dile getirilmiştir. Bununla beraber bu kitaplar da Havâs ilminin genel usûllerinden vareste değildir.

Havâs kitaplarının “içindekiler” kısmı incelendiğinde derde deva her alandan formüllerin zikredildiğini görebilmekteyiz. Doğal olarak bu durum okuyucuyu hemen celb etmektedir. Bu kitaplarda sayısal olarak en çok tıpla ilgili reçetelerin yer aldığı gözden kaçmamaktadır. Bunlar arasında sağır-

²⁹ Öztürk M. Kur'ân ve Aşırı Yorum. Kitâbiyat. Ankara: 2003. s.393.

³⁰ Akbıyık H. Kur'ân İlimlerinden Biri Olarak Havâssu'l-Kur'ân. s.21.

³¹ İbn Haldun, Mukaddime. Mısır 1327. s.565.

³² Seyyid Muhammed Hakkı. Sırlar Hazinesi (Hazinetu'l-Esrâr). Çev: Celal Yıldırım. Demir Kitâbevi. İstanbul: 2005. s.236.

lık, sara, zekâ geriliği, veba, kolera, nefes darlığı, pelteklik, romatizma, halsizlik, felç, akıl hastalıkları, baş ağrısı, ateşli hastalıklar, kısırlık, humma, sivilceler, yanıklar, kabızlık, kan kaybı, göz hastalıkları, diş ağrısı, kolay doğum vb rahatsızlıklar için reçeteler önerilmektedir. Bunun yanı sıra şöhret, mutluluk, zengin olmak, zor işleri başarmak, iş bulmak, kısmet açmak, şeref ve itibar kazanmak, huzur bulmak, hapisten kurtulmak, cesaret sahibi olmak, müşteri çekmek, ekin ve mahsullerde bereket elde etmek, hırsızlardan korunmak vb birçok konuda çözümler sunulmaktadır.

Elbette ki bunların sorgulanması gerekir. Zaten bu tür kitapların bazısına daha yazıldıkları dönemde çeşitli eleştirilerin yapıldığı mukaddimelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin Seyyid Süleymân el-Hüseynî eserine yapılan tenkitleri şöyle değerlendirmektedir: “Bu hususda uzun uzadıya bast-ı makala bizi sevk eden şey bazı erbab-ı inkarın “Kenzu’l-Havassı” neşr ile halkı kesalet ve batalete sevk eylediğimize dair yükselttikleri sada-yı itiraza cevap vermekle beraber karilerimizden -pek az ise de- bazı zevatın yanlış anladıklarını -müracaatları üzerine- anladığımızdır.... Hiçbir hususda Havas, insanı teşebbüsten varestede kılamaz. Mesela bir maksadın husulü için Havas okuyan kimse anın esbab-ı zahiriyesine de tevessül ve teşebbüs etmelidir ki muvaffakiyet hasıl olsun.”³³

Fakat havâs kitaplarında zikredilen malumâtın imkânsızlığını ileri sürerek bunları bir çırpıda yok etmek ilmî bir tutum olamaz. Ayrıca bu kitaplarda yer alan bazı bilgiler kanaatimizce bilim-kurgu türünden insanın ufkunu açmaya yarayacak bilgilerdir. Mesela Kartal veya Akbabayı itaat altına alıp onlarla uçmak, görünmez hale gelmek, sudan zeytinyağı veya devlet parası yapmak,³⁴ kâğıdı altın ve gümüşe çevirmek³⁵ gibi formüller birer absürd gibi algılanmamalıdır. Bilakis bunlar muhtemel keşif ve icatlar için birer ilham kaynağı telakki edilmelidir.

İslâm dünyasında Havâs ilminin otoritelerinden birisi olan el-Bûnî konunun hassasiyetinden olsa gerek, *Şemsu’l-Maârif* adlı kitabının girişinde bu ilimlerden sadece nasibi olanların faydalanması için niyazda bulunmaktadır. Ardından bu kitabı kötü niyetle kullanmak isteyenleri kendince inzâr etmekte ve: “Ehlinden gayrı kimselere ve usûl ve tavsiyem dışında kullananlara bu kitâbım haram olsun derim. Zira bu kitâbımı kötüye kullananlardan her türlü hayır ve bereket kalkmış olur. Hak Teâlâ bu türlü davrananları kötü duruma sokar. Kitâbımdan faydalanacak kimseler tam abdest ve tahâret üzerine ve Allah’ın adını anarak kitâbımı ellerine almalıdır. Böylece Allah’ın rızâsını kazanarak bu kitaptaki başarıya kavuşabilirsin. Ve yine bu kitâbı Allah’ın rızâsı olan yönde kullanmaya bakmalısın. Çünkü bu kitâbı ben sâlih, ârif, itaatli, amel sahibi Allah’a maddeten ve manen bağlı müridler için yazmış bulunuyorum. Bu kitâbım bu gibiler içindir. Bu kitaptan ne az ne de çok isteklerde bulunma”³⁶ şeklinde tenbihlemektedir.

Bizim toplumumuzda oldukça meşhur olan ve yazarının dediğine göre tecrübe edilmiş havâsdan derlenerek telif edilen *Kenzu’l-Havâs* adlı kitapta da müellif, okuyucularına biraz daha uyarıcı tenbihlerde bulunarak şunları kaydetmektedir: “Bu havassı hayr ve meşru hususatta istimal etmelerini bi’l-hassa rica eyleriz. Çünkü havass-ı celileyi mahallinin gayrinde istimal günah-ı azimdir. El ve silahıyla ızzar, dil ve kalemiyle ızzarın aynıdır. havass-ı celile ile amal-ı nefsanîyeye hizmet edenlerin mutazarrır oldukları görülmüştür.”³⁷ Müelliflerin bu ikazları bir bakıma bir kaygıyı da içermektedir. Çünkü bu tür kitaplarda zikredilen Havâs ilmine ait sonuçlar belki birçok kişi tarafından elde edilemeyebilir veya elde edilen netice şer yönde kullanılabilir. Bu durumda o kişilerde Kur’ân’a karşı menfî bir tutum gelişebilir. Burada en büyük yanlış bu ilmin muhataplarının kimler olduğunu bilmemektir. Çünkü bu ilim belli bir yaşam tarzı, daha doğrusu dinin en ince şekliyle yaşanmasını gaye edinen havâssa özgü bir ilimken, avamdan insanlar sadece bir takım vird ve zikir-

³³ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. *Kenzu’l-Havâs*. Cemiyet Kütüphânesi. İstanbul: 1340. IV,6.

³⁴ Bûnî, İmam Ahmed b. Ali. *Büyük Bilgiler Güneşi (Şemsu’l-Maârif’l Kübrâ)*. Çev: Selahattin Alpay. Alioğlu Yayınevi. İstanbul:1995. III, 230,349,354,357.

³⁵ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. *Kenzu’l-Havâs*. Cemiyet Kütüphânesi. İstanbul: 1332. I,90.

³⁶ Bûnî. *Şemsu’l-Maârif’l Kübrâ*. I, 9.

³⁷ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. *Kenzu’l-Havâs*. I,6.

lerle neticeye kestirme biçimde ulaşacaklarını zan nederler. Oysaki bu ilim bir yaşam tarzının meydana getirdiği tecrübe ve algıyla ilgilidir. Havâs kelimesi zaten özel bir alanı işaret eder. O genel değil özeline ilmidir. Herkesin fitratı bu ilme müsait değildir.

HAVÂSSU'L-KUR'ÂN

Bazı âlimlerin tarifine göre “Havâssu'l-Kur'ân, Kur'ân'dan bazı kelime, âyet ve sûrelerin belli bir tertibe göre okunması veya yazılması halinde niyet ve maksada uygun sonuçlar veren tesir ve özelliklerinden bahseden bir disiplini ve bunun literatürünü ifade eder.”³⁸ Havâssu'l-Kur'ân ilmi, rivâyete dayanan ilimlerden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'in bazı özelliklerine dair sahabe ve tabiundan çok sayıda rivâyet gelmiştir. Bu yönüyle bu ilmin Peygamber (s.a.v) devrine kadar dayandığını söyleyebiliriz.³⁹ Havâssu'l-Kur'ân, Müslümanların Kur'ân'a olan derin imanları ve onu hayatın merkezinde görmelerinden neşet etmiştir. Bu inanca sahip âlimlerden birisi olan İbn Kayyim (ö.751/1350) Kur'ân'ın çeşitli hassalara sahip olduğunu şöyle dile getirmektedir: “Bir takım kelâmın havâs ve faydalarının tecrübe edildiği bilinmektedir. Âlemlerin Rabbi Allah, yarattıklarından daha üstün olduğu gibi kelâmı da diğer sözlerden üstündür. Dolayısıyla tam bir şifâ, faydalı bir koruma, hidâyete götüren bir ışık ve “eğer bir dağın üzerine indirilseydi azame-tinden dolayı dağı paramparça ederdi” buyurduğu Kur'ân'ın, kuşatıcı bir rahmet olmadığı düşünülmez.”⁴⁰

Taşköprüzâde'nin (ö.968/1560) belirttiği gibi, Havâs ilminin hem Esmâ-i Hüsnâya dayalı pozitif bir türü hem de sihre dayalı negatif türü vardır.⁴¹ Bu açıdan bakıldığında Havâssu'l-Kur'ân merkeze Kur'ân'ın gücünü koyarak sihir, simya vb. şeylerden ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu havâs sihir ilminin alt dallarından değil Kur'ân ilimlerinin alt dallarındandır.⁴²

Havâssu'l-Kur'ân ile ilgili rivâyetler Hz. Peygamber zamanında başlamış ve erken dönemlerden itibaren bununla alakalı uygulamaların meşruiyeti seçkin âlimler arasında tartışmaya açılmıştır. Söz gelimi Hasan Basrî, Mücâhid, Ebû Kulâbe ve Evzâî, su kabının içine Kur'ân'ın yazılıp onunla hastanın yıkanmasında ve ondan içmesinde bir sakınca olmadığını söylerken; Nehaî bunu mekrûh görmüştür. Kadı Hüseyin, Bağavî vd ise Kur'ân'ın tatlı ve yemeklere yazılıp yenmesinde sakınca olmadığını söylemişlerdir.⁴³

Havâssu'l-Kur'ân'da üzerinde en çok durulan konular Hz Peygamber tarafından önemine dikkat çekilen Besmele, Lafza-i Celâl, İsm-i A'zam, Fâtiha, Ayete'l-Kürsî, Bakara Sûresi'nin son üç ayeti, İhlâs, Muavvizeteyn, Yâsîn, Mülk, Hâmîmler gibi Esmâ, ayet ve sûrelerdir. Bu bağlamda besmelenin havâssı ile ilgili birçok bilgi aktarılmıştır. Bu bilgilerden birisine göre “her gün beş vakit namazı müteakib yirmi bir defa besmele-i şerife okumak itiyad eden kimse her bir hususta mazhar-ı lütf-u Huda ve nail-i inayet-i Kübra olur. Cenab-ı Hakkın Raḥman ve Raḥîm Esmâ-i Kudsiyyesinin bereketiyle her türlü bela ve afetten faqr ve sefâletten, mevt-i fec'iden, haps ve esir olmaktan emîn ve maḥfûz bulunur.”⁴⁴ Kanaatimizce bu tür havâs bilgileri Müslümanların Kur'ân'ı daha çok önemsemelerine ve besmele gibi ulvî bir kelâmı gündelik hayatta daha faal biçimde kullanmalarına vesile olmaktadır.

HAVÂSSU'L-KUR'ÂN'IN DAYANAKLARI

Havâssu'l-Kur'ân'ın en birinci istinadgâhı Kur'ân-ı Azîm'dir.⁴⁵ Nitekim Hz. Peygamber bir kısım hadislerinde çeşitli sûrelerin havâssına ait beyanatta bulunmuştur. Mesela “Her kim evine girdiği zaman Kul huvallahu ehadi okursa, hem kendi ev halkından hem de komşularından fakirliği savmış olur.”⁴⁶ Veya “Her kim Cumadan sonra el-Hamdu'yü (Fâtihayı), Muavvizeteyni ve İhlâsı yedişer defa okursa diğer bir cumaya kadar korunmuş olur”⁴⁷ ya da

³⁸ Eroğlu M. Havâssu'l-Kur'ân. DİA. XVI. Cilt. s.522.

³⁹ Akbıyık H. Kur'ân İlimlerinden Biri Olarak Havâssu'l-Kur'ân. s.59,60.

⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'i ed-Dimeşki. Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd, Muessetu'r-Risâle. Beyrût: 1998,IV,162 vd.

⁴¹ Taşköprüzâde. Miftâhu's-Saâde. I,342.

⁴² Siddîk Hasan Hân. Ebcedu'l-Ulûm. Dimeşk: 1978. II,283.

⁴³ Suyûtî. el-İtkân. II, 365;Taşköprüzâde. Miftâhu's-Saâde. II,529; İbn Akile. ez-Ziyade. II,419.

⁴⁴ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. Kenzu'l-Esrâr. s.43.

⁴⁵ Bilmen Ö. N. Büyük Tefsîr Tarihi. I,58.

⁴⁶ el-Hindî, Alâuddin Ali el Muttakî b. Hüsâmeddin. Kenzu'l-Ummâl fî Suneni'l-Ekvâl ve'l-Efal, Müessetu'r-Risâle. Beyrût: ts. Cilt. I. Fedâilu'l-Kur'ân, Hadis No:2739.

⁴⁷ Dureysî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyüb. Fedâilu'l-Kur'ân. Thk: Urve Bedir. Dâru'l-Fikr. Dimeşk: 1987. s. 290.

“Kim *Yâsîni* yazar sonra onu içerse içine bin nur, bin bereket ve bin şifâ girer ve ondan bin tane dert çıkar gider”⁴⁸ buyurmuştur. İbn Mesud’un naklettiği bir hadiste ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim geceleyin *Bakara Sûresi*’nin sonundan iki ayeti okursa o ona kifâyet eder.”⁴⁹ Bu hadisin son kısmında zikredilen “ona kifâyet eder” ifadesi geniş bir anlam yelpazesinde açıklanmıştır. Şarihler göre “*Bakara Sûresi*’nin sonundan iki ayetin okunması” her türlü kötülüğe ve şeytanın şerrine karşı yeterli olacağı gibi, insan ve cinnin kötülüğünü uzaklaştırmaya, bütün geceyi ibadetle geçirmeye de kifâyet eder.⁵⁰

Öte yandan Kur’ân’ın kendisini açıkça “şifâ” olarak nitelemesi dikkat çekmektedir. Bu meyanda “Kur’ân-ı Kerîm’in sûre ve âyetlerinin kendilerine özgü havâssının bulunduğu ileri süren müfessirler, bu görüşlerine delil olarak onun şifâ olduğunu bildiren âyetleri göstermektedirler. Bazı âyetlerde Kur’ân’ın bir şifâ olduğu bildirilirse de bu âyetlerde şifâ kelimesinin iman, mev’iza, rahmet ve hidâyet kelimeleriyle birlikte kullanılması (bk. Yûnus 10/57; el-İsrâ 17/82; Fussilet 41/44), özellikle Yûnus sûresinin 57. âyetinde “gönüllerdekine şifâ” açıklamasının yer alması, Kur’ân-ı Kerîm’in ahlâkî ve manevî hastalıkları tedavi edici rolünü göstermekte, ayrıca cismanî hastalıkları iyileştirici bir tesire sahip olduğuna dair bir âyet bulunmamaktadır.”⁵¹ Fakat psikolojik rahatlığın insan biyo-kimyâsı üzerindeki müspet etkileri göz önüne alındığında manevî tedavinin boyutunun genişlediği düşünülebilir.

Hz. Peygamber’in Fedâilul-Kur’ân ve duâ gibi konuların yanı sıra özellikle tıpla alakalı bazı hadisleri Havâssu’l-Kur’ân’ın ikinci dayanağı olmuştur. Hz. Peygamber’in tedavi amaçlı en çok kullandığı sûrelerden birisi Muavvizât’tır (İhlâs, Felak ve Nas). Hz. Aîşe’den gelen rivayette şöyle denilmektedir. “Hz. Peygamber şikâyeti olduğunda Muavvizât’ı okur ve kendisine üflerdi. Ağrısı şiddetlendiğinde ben okur ve bereketini umarak onun eliyle vücudu

meshederdim.”⁵² Meşhur hadis şarihlerinden İbn Battâl (ö.449/1057) konuyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: “Muavvizeteynle rukye yapmada bütün yaratılmışların, sihir yapıp üfleyenlerin, hased edenlerin, şeytânın ve onun verdiği vesvesenin şerrinden Allah’a sığınmak vardır. Muavvizeteyn ekseriyetle istenmeyen şeylerin hepsini kapsayıcı bir duâdır. Bu nedenle Hz. Peygamber Muavvizeteyn ile rukye yapardı. İlgili hadis sadece Allah’ın kitabı, isimleri ve sıfatıyla rukye yapılacağını gösteren asıldır.”⁵³ Bu tür tedavi “tıbb-ı rûhânî”dir. Bu anlamda Muavvizeteyn ve Allah’ın diğer isimleriyle rukye yapmak tıbb-ı rûhânîdir. İyi insanların diliyle yapıldığı zaman Allahın izniyle şifâ meydana gelir. Ancak bu da nadir bulunduğu için insanlar cismanî tıba yönelmişler”⁵⁴ ve tıbb-ı rûhânî adeta Havâs ilmine tevdi’ edilmiştir. Esasen Hz. Peygamber’in fiili olarak tedavi amacıyla okuma şeklinde Kur’ân’dan faydalandığı bilinen bir husustur. İbn Battâl’a göre Allah’ın kitabıyla okuyup üflemek hastalıklara bir şifâdır. Kim böyle yaparsa isâbet etmiş ve bu fiilinde Allah’ın elçisine uymuştur.⁵⁵ İbn Hacer’in (ö.852/1448) kaydettiğine göre âlimler şu üç şartın yerine getirilmesi halinde rukye yapmanın caiz olduğunda icma’ etmişlerdir. Birincisi rukyenin Allah’ın kelamıyla ya da isim ve sıfatlarıyla yapılması; ikincisi Arapçayla veya manası bilinen başka bir lisanla yapılması; üçüncüsü ortaya çıkacak tesirin rukyenin kendisiyle değil bilakis Allah’ın iradesiyle olduğuna inanılması.⁵⁶

Tıbb-ı Nebevî’yi tamamen inanca dayandıran İbn Haldun (ö.808/1406) ise şerî kaynaklarda nakledilen tıbbın vahiyle bir ilgisinin bulunmadığını, bunların Araplar arasında bilinen şeyler olduğunu ve Hz. Peygamberin beşer olmasından kaynaklandığını belirtir. Çünkü Hz. Peygamber dinî hükümleri öğretmek için gönderilmiştir, tıp ya da diğer ilimleri öğretmek için gönderilmemiştir. Bu nedenle Hz. Peygamberden nakledilen tıpla ilgili rivâyetler sadece teberrük amacıyla, bir inanç olarak

⁴⁸ el-Hindî. Kenzu’l-Ummâl. Tilâvetu’l-Kur’ân ve Fedâiluhu. Cilt. I. Hadis No:2688.

⁴⁹ Buhârî. Câmiu’s-Sahih. Fedâilu’l-Kur’ân, 10/5009.

⁵⁰ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, Fethu’l-Bârî Şerhu Sahihî’l-Buhârî. Riyâd: 1421. VIII,685

⁵¹ Eroğlu M. Havâssu’l-Kur’ân. DİA. XVI. Cilt. s.522.

⁵² Buhârî. Câmiu’s-Sahih, Fedâilu’l-Kur’ân, 14/5016; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşas es-Sicistânî. Sünen. Mektebetu’l-Mearif. Riyâd: 1424.Tıb,19/3902.

⁵³ İbn Battâl. Ebûl-Hasan Ali b. Halef b. Abdülmelik. Şerhu Sahihî’l-Buhârî. Mektebetu’r-Rüşd. Riyâd: ts

⁵⁴ Suyûtî. el-Itkân. II, 364;Kâtip Çelebi. Keşfuz-Zunûn. I,726; Siddık Hasan Hân. Ebcedu’l-Ulûm. II,281.

⁵⁵ İbn Battâl. Şerhu Sahihî’l-Buhârî. IX, 435.

⁵⁶ İbn Hacer. Fethu’l-Bârî. X,206.

tatbik edilebilir ve bunun iyi netice almada etkisi de görülür. Fakat bu etki tıbtan değil inançtan ileri gelir. Tıpkı balın, karın ağrısını tedavi etmesinde olduğu gibi.⁵⁷ Bu açıdan bakıldığında Havâssu'l-Kur'ân'ın bir nevi duâ etmenin adâbı ve ihlâsla duâ etmenin sonuçları üzerine kurulmuş olduğu söylenebilir. Zaten Hz. Peygamber de duânın bu yönüne dikkat çekmiştir: “*Siz gerçekten icabet edileceğine inanarak duâ ediniz. Biliniz ki Allah gaflet içinde meşgûl bir kalbin duâsını kabul etmez.*”⁵⁸

Havâssu'l-Kur'ân'ın dayanakları arasında en koyu müteşabihlerden olan hurûf-ı mukattaanın her çeşit sırrın menbâi olarak telakki edilmesinin de rolü olmuştur. Nitekim İmam Yâfi'nin (ö.768/1367) dediğine göre Gazâlî'nin (ö.505/1111) telif ettiği “Havâssu'l-Kur'ân” sûre başlarındaki şifreleri ele almıştır.⁵⁹ Taşkoprüzâde ise “İlmü Havâssî'l-Hurûf” başlığı altında hurûf-ı mukattaanın havâssına atfen: “Bil ki sûrelerin başlangıçlarında zikredilen harflerin ve mutlak anlamda harflerin çok büyük havâssı faydaları vardır. Bunu ancak ehli olanlar bilir”⁶⁰ der. İşte bu ifadeler hurûf-ı mukattaanın Havâssu'l-Kur'ân konusunda önemli rol oynadığını göstermektedir. Hurûf-ı mukattaa daha sonra ayetleri meydana getiren harflere de teşmil edilmiştir. *Şemsu'l-Maârif*te konuyla ilgili şöyle denilir: “Ey kardeşim şunu bil ki, ayetlerdeki harflerin özellikleri çok şaşırtıcı ve hayret vericidir. Bunların faydaları da kezâ böyledir. Bunları ancak Ârif kimselerin pek azı anlar ve bilir.”⁶¹

Bazı âlimler ise bu görüşe paralel biçimde “harfler ve isimlerle tasarrufla bulunmak şerefli bir ilim olup buna ancak o harflerin ve isimlerin özelliklerine uygun olan belli riyâzet şartlarına riayet etmekle ulaşılabilir”⁶² demektirler. Ancak iş harflerle sınırlı kalmayıp sayılarla ilişkilendirilmiştir. Harflerle sayıların birbiriyle sıkı bir ilişkiye sokulması muhtemelen sayıların varlıktaki düzeni anlama; harflerin ise bunu ifadeye vesile olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber harfler ile sayılar arasındaki münasebet anlaşılması güç bir iştir.

Çünkü bu, ilimler ve kıyaslamalar cinsinden bir şey değildir. Bu işle uğraşanların dayanağı zevk ve keşiftir.⁶³

Havâssu'l-Kur'ân'ın teşekkülünde önemli bir yeri olduğu anlaşılan diğer bir etken Esmâ-i Hüsnâ yani Allah'ın güzel isimleridir. Bazı âlimlere göre Esmâ-i Hüsnâ ilmi ne şeriatçe ne de aklen inkâr edilemez ilimlerin en büyük sırlarından birisidir.⁶⁴ Şunu belirtmek gerekir ki özellikle Tasavvufta çeşitli Esmâ'nın tesirleri tecrübe edilmiş ve müşidin müridini irşad etmesinde en önemli umdelerden biri olarak yerini almıştır. Çünkü sûfi eğitiminde isimler sayıları belirli oranlarda anılmak sûretiyle kişide bir nur oluşturmaya başlarlar.⁶⁵

Tasavvufta zikrin temelini umumiyetle Esmâ-i Hüsnâ oluşturmaktadır. Bazı müşidler zikrin önemine atfen şöyle derler: “Tarikatın sırlarından birini tatmak isteyen, hakikatin nevilere birini kalp gözüyle görmek isteyen, Allah'ın huzurunda bulunma şuuruna ermiş bir kalple, mükemmel bir edeble, içten bir yönelme ile Allah'ı zikretmeğe devam etsin”.⁶⁶ Böylece edebe riayet etmek şartıyla bu sırrın bizzat tecrübe edilebileceği ifade edilmektedir.

Esmâ-i Hüsnâ içerisinde bilhassa İsm-i A'zam'ın ayrı bir yeri vardır. Sıddık Hasan Hân (ö.1307/1890) *Ebcedu'l-Ulûm* adlı kitabında “İsm-i A'zamlı tasarrufla bulunma ilmi” başlığı altında şunları söyler: “Ebû'l-Hayr (ö.440/1049) bu ilmin tefsirin alt dallarından birisi olduğunu, Peygamber ve evliyâ dışında bu ilme insanlardan çok az kişinin ulaştığını belirtmektedir. Bu yüzden bu ismin belirlenmesi hakkında kimse eser yazmamıştır. Çünkü âlemin fesada uğraması ve insanların düzeninin bozulmasına sebep olacağı için İsm-i A'zam'ın insanlara açıklanması asla uygun değildir. Bu konuda İmam Yâfi ve diğer bazı âlimler her ne kadar soru soranlara bir cevap olarak kıymetli kitap yazmışlarsa da bu kitaplara da güvenilemez. Zira bu ilim peygamberlere has kılınmış bir ilimdir.”⁶⁷

⁵⁷ İbn Haldun, Mukaddime. s.550 vd.

⁵⁸ Beyhâkî, Kitâbu Da'vati'l-Kebîr. s.94, Hadis No: 331.

⁵⁹ İmam Yâfi, Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. Önsöz.

⁶⁰ Taşkoprüzâde, Miftâhu's-Saâde, II,547.

⁶¹ Bûni, Şemsu'l-Maârif. II,215.

⁶² Sıddık Hasan Hân, Ebcedu'l-Ulûm. Dîmeşk: 1978. II,152.

⁶³ İbn Haldun, Mukaddime. s.563.

⁶⁴ Sıddık Hasan Hân, Ebcedu'l-Ulûm. II,61.

⁶⁵ Kılıç M.E. Tasavvufa Giriş. Sûfi Kitap. İstanbul: 2012. s.244

⁶⁶ Abdullah b. Alevi el-Haddad, Dervişin Edebi. Çev: Ali Hüsrevoğlu. Erkam Yayınları. İstanbul: 2008. s.39.

⁶⁷ Sıddık Hasan Hân, Ebcedu'l-Ulûm. II,151.

Söylendiğine göre İslâm dünyasında Havâs ilminin öncüsü sayılan Hz. Ali, Fâtiha Sûresi'nin Kur'ân'ın başı, direği ve zirvesi olmasını da içerisinde İsm-i A'zam'ın bulunmasına bağlamıştır.⁶⁸ İsm-i A'zam telakkisi gerek İsmailiyye gerekse İmamiyye Şia-sında da önemli bir yer tutmakta ve bu çevrelerde de telaffuz edilmesi halinde olağanüstü işleri başarma imkânı sağlayan ilâhî bir güç gibi algılanmaktadır.⁶⁹

Bazı sûrelerin çok sayıda melek tarafından indirildiği bildirilmektedir. Mesela En'âm Sûresi'nin "Mekke'de bir gecede topyekûn biçimde yetmiş bin meleğin tesbihiyle indirildiği" nakledilmektedir.⁷⁰ İşte bu tür ifadeler, her sûrenin, her ayetin ve hatta her harfin bir melek ile ilgisi olduğu anlayışını pekiştirmiştir. Bu nedenle havâs kitaplarında her ismin hizmet meleğinden bahsedilir ve bazen o meleğin ismi de zikredilir. Bu isimler Cebrâil, Mikâil İsrâfil ve Azrâil adlarında olduğu gibi ekseriyetle "il" ekiyle bitmektedir. Örneğin "el-Melik" isminin hizmet meleği "Heyhelil", "el-Cebbâr" isminin "Recfeyâil", "er-Rezzâk" isminin "Hehreyâil"dir.⁷¹ Aslında tabiat olaylarında da en küçük bir olayın mesela bir kar tanesinin ilgili melek tarafından indirilmesi, aynı zamanda kozmolojik bir birlikteliği harflere de aksettirmenin sonucudur.

Havâssu'l-Kur'ân öznel bir tecrübenin eseri olarak vücut bulmuş ve en etkin dayanaklarından birisi İslâm büyüklerinin söz ve tecrübelerinin aktarılması olmuştur. Nitekim bazı İslâm bilginleri de Havâssu'l-Kur'ân'ın sâlih kişilerin tecrübelerine ve bu hususta varid olan hadislere dayandığını belirtmektedirler.⁷² Havâssu'l-Kur'ân uygulamaya dayanan bir ilim olması hasebiyle İslâm büyüklerinden nakledilen tecrübeler bu ilmin itibar görmesinde başat bir rol oynamıştır. Rivâyetler incelendiğinde isimleri İslâm dünyasında hürmet gören birçok zatın Havâssu'l-Kur'ân ile ilgili yazma, okuma, suyunu içme şeklinde tecrübeler yaşadığı ve bunları başkalarına aktardığı müşahade edilmektedir. Ör-

neğin sahabenin büyüklerinden Abdurrahmân b. Avf'ın (ö.32/652) muhafaza edilmesini istediği mal ve eşyanın üzerine sûre başlarındaki harfleri (hurûf-ı mukattaa) yazdığı bu vesileyle onları koruduğu söylenmiştir. Benzer biçimde meşhur Şâfi fakihlerinden el-Kiyeherrasi'nin (ö.504/1110) seyahata çıktığında sûre başlarındaki hurûf-ı mukattaa'yı okuduğu ve bunun sebebi kendisine sorulduğunda bu harflerin bulunduğu ve yazıldığı malın korunduğu ve kişinin telef olup boğulmaktan emniyete çıktığını söylemiştir. Anlatıldığına göre İmam Şâfi (ö.204/819) göz iltihabından şikâyet eden bir adama içinde (50/Kâf,22) ve (41/Fussilet,44) ayetlerini bir kâğıt parçasına yazmış, şikâyeti olan kişi de bunu üzerine asmış ve iyileşmiştir. İmam Gazâlî ise İsfahân'da sâlihlerden birisinin küçük abdestini bozmada sıkıntıya düştüğünü bunun üzerine bir sayfaya besmeleyi ve ardından (56/Vakıa,5-6) (69/Hakka,14) ve (89/Fecr,21) ayetlerini yazıp onu bir suyun içine attığı ve bu suyu içtikten sonra kolayca bevlettiğini nakletmektedir.⁷³ Bu nedenle Havâssu'l-Kur'ân ile ilgili ortaya konan tecrübelerin Hz. Peygamber'in Fedâilu'l-Kur'ân, duâ ve tıp gibi konularda beyan buyurduklarının genişletilmiş uygulamaları olduğu söylenebilir.

Kanaatimizce Havâssu'l-Kur'ân konusu Kur'ân'a atfedilen kutsallığın doğal bir sonucudur. Çünkü kutsal sayılan her şeyde bir olağanüstülük ve gizem tabii olarak vardır ve insanlar her zaman kutsal saydıkları değerlerden olağanüstü şeyler beklemişlerdir. İşte Havâssu'l-Kur'ân konusunun şekillenmesinde bunun da bir tesiri olmuştur. Özellikle halkın havâs kitaplarına ilgi duymasında bunun etkisi vardır. Bazı araştırmacılara göre "avam dediğimiz halk tabakasını Havâssu'l-Kur'ân konusuyla ilgilenmeye sevk eden sebepler: a) Maddî sıkıntılar b) Manevî sıkıntılar c) Sosyal etkenler d) Devası tıbben bulunamayan hastalıklar e) Diğer dinlerin etkisidir."⁷⁴ Özellikle şifâ bulma umuduyla havâs kitaplarına bir teveccüh olduğu görülmektedir. Fakat bu işe tevessül etmeden önce "şifânın nihaî kaynağı; devası araştırılmalı, maddî

⁶⁸ İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. s.61.

⁶⁹ Öztürk M. Tefsir Tarihi Araştırmaları. s.242.

⁷⁰ Suyûtî. ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Mesûr. Thk.: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî. Kâhire: 2003. VI,5.

⁷¹ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. Kenzu'l-Esrâr fi'l-Havâs ve'l-Ezkâr. İstikbal Matbaası. İstanbul: 1344. s.101,107,108.

⁷² Taşköprizâde. Miftâhu's-Saâde. II,525; Suyûtî. el-İtkân. II, 359; Kâtip Çelebi. Keşfuz-Zunûn. I,726.

⁷³ Zerkeşi. el-Burhân. I,515-16.

⁷⁴ Akbıyık H. Kur'ân İlimlerinden Biri Olarak Havâssu'l-Kur'ân. s.64.

bir arızânın maddî bir devaya bağlı olduğu unutulmamalıdır. Bu aslında herkesçe bilinmesine rağmen, modern Tıp uygulamalarında insanın manevî-rûhî cephesinin göz ardı edilmesi, dinî kanaatler, sosyo-kültürel saikler ve tıbbî tedavinin pahalı olması gibi etkenler insanları bu tür 'kolaycılık'lara itmektedir.⁷⁵ Hâlbuki Hz. Peygamber de duâ okuyarak tedavi olmanın sınırlarını bazı hadislerinde tayin etmektedir. Mesela bir hadis-i şerifte: “*Rukye, sadece göz değmesi ve zehirli hayvan ısırmasında olur*”⁷⁶ buyurmaktadır. Hadis yorumcularına göre elbette ki “rukye bunların dışındakiler için câiz değildir anlamına gelmez. Fakat rukye en çok bu iki alanda faydalıdır ve bu iki alanda uygulanması daha uygundur” mânâsına gelir.⁷⁷

Aslına bakılırsa insan, menfaatine düşkün pragmatik bir varlıktır. Bu cihetle Havâssu'l-Kur'ân ile ilgili tecrübeler insanın pragmatik yüzünü gösterir ve bu zaviyeden onu teşvik eder. Kur'ân okumanın ve onunla meşgûl olmanın en etkili yollarından birisi belki de bu tür hassalardan bahsetmektir. Nitekim bazı âlimler bu hususu değerlendirmişlerdir. Mesela Kureyşizâde Muhammed Fevzi Efendi (ö.1318/1900) “Vâkıa' Sûresi” ile ilgili yazdığı müstakil tefsirinin girişinde okuyucuyu teşvik etmek için bu sûre hakkında varid olan hadis-i şerifler ışığında havâssına değinmektedir. Ona göre “Hazret-i Kur'ân'ın her bir sûre, her bir ayet, her bir kelime ve her bir harfinde hazine-i zer ve cevher gibi her türlü faide ve menfaat murad olunur ise de bazısının bazı hasse-i mah-susası olduğu musarrah ve mansusadır. Ez cümle sûre-i Kur'âniyyenin elli altıncısı olan Sûre-i Vakıayı her kim devam üzre vakt-i mahsusada kıraat ederse ol kimse asla ömründe fakru fakaya giriftar olmaz.”⁷⁸ Fakat sadece fakirlikten ya da hastalıklardan kurtulmak için Kur'ân'ın havâssından yararlanmaya kalkışmak ise Kur'ân'ı basit şeylere alet etmenin bir başka şekli olur. Bu yüzden

Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanmada niyetin mevkii belirleyici bir faktördür.

HAVÂSSU'L-KUR'ÂN UYGULAMALARINDA RİAYET EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Bilinmesi gereken ilk husus Havâssu'l-Kur'ân ile uğraşan kişinin fitratının bu işe ne denli elverişli olduğudur. Bu ilmin otoritelerine göre “şu iyi bilinmelidir ki; gizlilikler Ehlinin yolunda yürüyen bir kimse bu işi başarabilir. Rastgele bir insan bu işi başaramaz.”⁷⁹ Ayrıca Havâssu'l-Kur'ân'dan ciddi boyutlarda faydalanmak için bu ilim yetkin hocalardan veya sağlam kaynaklardan alınmalıdır. Nitekim İmam Ahmed el-Bûnî (ö.622/1225) kitabının sonunda ayrıntılı olarak hocalarını zikrederek⁸⁰ ilminin kaynağını işaret etmekte ve böylece bu alanda hoca-talebe ilişkisinin önemine atıfta bulunmaktadır.

Havâs kitaplarında yer alan bilgilerin uygulanmasında önemli esasların olduğu satır aralarından okunmaktadır. Hatta avamın da okuyabileceği düşünülerek havâs bahsinde öncelikle bilinmesi gereken hususlar bazı kitapların medhalinde arz edilmiştir.⁸¹ Çünkü Havâssu'l-Kur'ân konusunda Havâs ilminin bir takım kaideleri uygulanmaya çalışıl-

⁷⁵ Bûnî, Şemsu'l-Maârif. IV,328.

⁷⁶ Bkz. Bûnî, Şemsu'l-Maârif. IV,372-74.

⁷⁷ Mesela Seyyid Süleymân el-Hüseynî *Kenzu'l-Esrâr fi'l-Havâss ve'l-Ezkâr* adlı kitabının önsözünde önceki kitabı olan *Kenzu'l-Havâss* adlı kitabına Havâs-ı şerife ile iştigal eden zevât-ı kirâmın iltifat edeceğini düşünerek o kitabında ibtidai bilgiler vermeye lüzum hissetmediğini ancak eserin neşriden sonra diğer insanların da konuya ilgi gösterdiğini ve aldığı mektuplar üzerine Havâs bahsinde bilinmesi lazım gelen ve *Kenzu'l-Havâss* adlı kitabında ihmal olunan malumatı beyân ve izâh ettiğini söyler. İhmal olunan malumat ise riayet edilmesi gereken şartlardır. Seyyid Süleymân Havâs ilminde riayet edilmesi gereken şartları derli toplu biçimde şöyle anlatır: “Havâss-ı şerifeden istiâneyi arzu eden zatın bir takım şeraiti riayet etmesi icap eder. Birinci şart itikad ve iman. Okunacak Havâss-ı şerifenin behemahal icra-yı teşir eyleyeceğine matlûb ve maşâdın labudde hâsil olacağına itikad ve iman şart-ı azamdır. Erbâb-ı şek ve irtiyâbin nafilere yere yorulmamalarını tavsiye ederim. İkinci şart nezfâfet ve temizlik. Havâss-ı şerifenin kıraatı esnasında nażar-ı dikkate alınması elzem olan şartlardan biri de nezfâfetdir. Bu da vücudda, maħalde, libasda olmak üzere üç kısımdır. Vücuda nezfâfet cünüp, hayd gibi şeylerden tâhir bulunmak; maħalde nezfâfet Havâss-ı şerife kıraat olunacak oda veya herhangi bir maħal temiz ve tâhir olmalıdır. Güzelce süpürülüp silinmelidir. Örumcek ağları izale edilmeli, resm levhaları varsa kaldırılmalı, köpek ve kedi gibi hayvanlar varsa def edilmelidir. Elbisede nezfâfet: Elbise ve çamaşırdan necaset, bevl, kan, kirliklik bulunmamalıdır. Üçüncü şart niyettir. Havâss-ı şerife ve ezkâr-ı celileyi kıraata başlamadan evvel niyet etmelidir. Dördüncü şart imsâk ve riyâzettir. Kıraat-ı Havâssa karar verildiği zaman üç ve hiç olmazsa bir gün oruç tutmak bir miktar zeytin veya hurma ile iftar edildikten sonra karnı tamamıyla tıka basa dolu olmadığı halde başlamak lazımdır. Midede haram şeylerden biri bulunmamak icap eder. Ağzıda soğan ve sarımsak gibi fenâ kokulu şeyler olmamalıdır. s.4-7. Seyyid Süleymân, *Kenzu'l-Esrâr* adlı kitabını avamı göz önünde bulundurduğu için konu itibariyle önceki kitabı olan *Kenzu'l-Havâss*'dan biraz daha farklı olarak ekseriyetle besmele, Lafza-i Celâl, İsm-i A'zam ve bazı Esmâ-ı Hüsnâ gibi doğrudan Havâssu'l-Kur'ân'ın konularını işlemiştir.

⁷⁵ Sülün M. Kur'ân Kılavuzu. Ensar Neşriyat. İstanbul: 2011. s.210.

⁷⁶ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. Sünenu İbn Mâce. Mektebetu'l-Meârif. Riyâd: ts. Tıp. 34,3513; Tirmizî. Sünen, Tıb.2134. Ebû Dâvûd, Sunen, Tıb.3884.

⁷⁷ Mübârekfurî, Ebû'l-Âli Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm. Tuhfetu'l-Ahvazî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî. Dâru'l-Fikr. ts. VI,217.

⁷⁸ Kureyşizâde Muhammed Fevzi Efendi. el-Havâss'un-Nafia' fi Tefsîri'l-Sûreti'l-Vakıa'. İstanbul: ts. s.2 vd.

miştir. Mesela Esmânın zikrinde sayı, belli vakitlerde okuma, koku sürünme, yazılacak duâlarda zafferan, misk veya gülsuyu karışımı mürekkep kullanma, temizliğe özen gösterme bu kaidelerden bir kaçıdır. Zira manevî hastalıklar için alınan ilaçlarda teşhis, ölçü, zaman, mekân, fazlalık ve noksanlıktan kaçınmak gibi hususlara kesinlikle riayet etmek esastır. Aksi takdirde ya netice alınamaz, yahutta fayda yerine zarar görülür.⁸² Kanaatimizce havâs âlimlerinin riayet edilmesini ısrarla vurguladıkları hususlar kişinin tamamen yapacağı duâya odaklanmasına, onu önemsemesine ve böylece duânın kabul edilecek bir atmosfere girmesine zemin hazırlamaktadır.

Riayet edilmesi gereken kaidelerden birisi vakitlerdir. Havâs âlimlerine göre “havass-ı şerife ve ezkar-ı celile okumak için en münasip vakit gece yarısından sonra herkesin derin uykuda olduğu ve cihanı bir amîk sükût ve sukûnet kapladığı zamandır. Bazı havass-ı şerife vardır ki okunması için vakt ve zaman-ı mahsus vardır. Bi'ttabî bunlar kendi zamanlarında okunur.”⁸³ Esasen vakitlerin önemine Kur'ân da değinmektedir. Örneğin seher vaktinin ehemmiyetine binaen şöyle buyrulmaktadır: “Onlar sabreden, doğru olan, gönülden kulluk eden, iyilik için harcamada bulunan ve **seher vakitlerinde** Allah'tan bağışlanma dileyen kimselerdir”(3/Al-i İmrân,17). Duâların kabul görmesi için de vakitlerin gözetildiği dikkat çekmektedir: “Ya'kub, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi (12/Yusuf,98). Müfessirlere göre bu ayette Hz. Ya'kub duâsını icabet görsün diye seher vaktine veya gece namazı veya Cuma gecesine ertelemiştir.⁸⁴

Vaktin gözetilmesinin yanı sıra sayılara da dikkat edilmekte ve her zikrin ve Esmâ'nın çekilmesi gereken aded üzerinde önemle durulmaktadır. Mesela “kim Ayete'l-Kürsî'yi üç yüz on üç defa (313) okursa kendisine ölçülemeyecek kadar hayır hâsıl olur, kendisine hayır kapılarını açar. O bunu okumaya devam ettikçe bu kapılar kapanmaz. Bu

sayıda yani 313 sayısında bir mücahid grubu savaşacak olursa mağlup olmaz. Çünkü Talut'un yaranlarının sayısı 313 idi. Bedir Savaşına iştirak edenler de üç yüz on küsur (313) idi.⁸⁵ Görüldüğü üzere Ayete'l-Kürsî'nin üç yüz on üç kere okunmasının sebebi Talut'un taraftarlarının ve Bedir Ashabı'nın sayısı ile bağlantı kurularak önerilmiştir.

Bir başka örnekte ise Fâtîha, yedi ayetinden her birinin haftanın bir gününe denk geldiği düşünülerek gündeme getirilmiştir. Bu anlayışa göre o günlerde tasarruf edecek ulvî ve suflî âlemden olan rûhânîlerle beraber günlerin isimleri ve harfleri de yerleştirilmiştir. Bunu iyi anla ta ki Allah sana kapısını açmış ola.⁸⁶ Havâs kitaplarında en çok üzerinde durulan sayıların başında “yedi” gelmektedir. Bu sayı İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de dikkatini çekmiş olacak ki yedinin özelliği hakkında çeşitli yönlerden bağlantı kurularak açıklama getirmektedir. Ona göre bu sayı hem ölçü hem de şerî bakımdan yer almaktadır. Çünkü Allah gökleri, yeri ve günleri yedi olarak yaratmış, insanı yedi aşamada tekâmül ettirmiş, yedi defa tavaf etmeyi, Safa ile Merve arasında yürüyüş yapmayı ve şeytân taşlamada yedişer taş atmayı ve bayram namazına giderken yedi kere tekbir getirilmesini kullarına meşru kılmış, bir rivâyete göre çocuk yedi yaşına gelince anne veya babasından birini seçmede muhayyer bırakılmış, Allah, rüzgârı yedi gece Ad kavminin üzerine musallat etmiş, Hz. Peygamber tıpkı Hz. Yusuf gibi kavmine karşı Allah'dan yardımda bulunması için yedi kere duâ etmiş, Allah Teâlâ sadaka verenlerin mükâfatını yedi başak bitiren tane benzetmiş, Hz. Yusuf'un efendisi rüyasında yedi başak görmüş ve onlar peş peşe yedi yıl ürün ekmişlerdir. Sadakaların karşılığı yedi yüze ve daha fazlasına kadar çoğalır, bu ümmetten yetmiş bin kişi sorgusuz cennete girer. Şüphesiz yedi sayısında diğer sayılarda olmayan bir özellik vardır. Yedi sayısı diğer bütün sayıların anlamlarını ve hassalarını kendisinde toplamıştır.⁸⁷

Esasen bir kısım ibadetlerde sayılara dikkat edilmesi bütün dinlerde ve tabii olarak İslâm'da da

⁸² İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. s.86.

⁸³ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. Kenzu'l-Esrâr. s.7 vd.

⁸⁴ Beyzavî. Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil. DerSaâdet ts. I,496; Suyûtî. Durru'l-Mensûr. VIII,333-37.

⁸⁵ Seyyid Muhammed Hakkı. Hazinetu'l-Esrâr. s 510-11.

⁸⁶ Seyyid Muhammed Hakkı. Hazinetu'l-Esrâr. s.420.

⁸⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye. Zâdu'l-Meâd. IV,90 vd.

görülen uygulamalardandır. Bunlar evrensel arketiplerdir. Söz gelimi namazların ardından otuz üçer defa tesbih, tahmid ve tekbir etmek Hz. Peygamber tarafından adedi bildirilmiş bir olaydır ve bunda bir hikmet vardır. Bu mânâda Peygamberimizin rakamları vardır, sayıları vardır. Rakamlar bizim hayatımızda çok önemli bir yer işgal eder. Aslında bu isimlerin sayılarının aşağıya doğru inışı antik dünyada matematiğin başlangıcı olarak görülür.⁸⁸ Sayıların Havâs ilminde ve doğal olarak Havâssu'l-Kur'ân alanında önemli bir unsur olarak yer alması varlığın her safhasının bir düzen içerisinde olması ve bu düzenin de ölçüye diğer bir deyişle matematiğe dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim medeniyet tarihinde sayıların önemsenmesinde büyük pay sahibi olan Pisagor'da da (M.Ö.570-495) düzen fikrinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Pisagor'un düşüncesinin temeli düzen fikridir: Müziksel düzen, matematiksel düzen ve en sonunda etnik ve toplumsal düzen.⁸⁹ Benzer şekilde Yahudilik, kutsal kitabı hurûf ilminin yöntemleriyle yorumlamanın meşruiyetini Kitâb-ı Mukaddesteki Tanrı'nın her şeyi belli düzene dayalı olarak yarattığı (İşaya, XL/26; Eyub, XXVIII/25) tezine oturtma eğilimindedir.⁹⁰

Havâs kitaplarında, herhangi bir hacet için yapılacak duâ vb şeylerde öncelikle helal lokma yemeye, temizliğe ve riyazete dikkat edilmesi vurgulanmaktadır. Örneğin "kim ilm-i kimyâya sahip olmayı isterse veya cifrın derin sırlarını kavramak dilerse, o kimse önce tam ve kâmil mânâda gusül abdesti alır. Peşpeşe ve hiç ara vermeden (40) kırk gün oruç tutar. Bu süre zarfında da yediğinin, içtiğinin helal olmasına azami derecede dikkat etmelidir. Yine bu süre zarfında her akşam uyumak üzere yatağına uzandığında "Şems, Duhâ ve İnşirâh" Sûrelerini (7) yedişer defa okumalı, daha sonra Al-i İmrân Sûresinin (26) yirmi altıncı ayetini (7) yedi defa okumalıdır.⁹¹ Bu yönüyle Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanma sürecinde bu ilmin insanda helal yeme ve temiz olma bilinci oluşturduğu söylenebilir.

Ayrıca Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanmanın mârifetullah ile çok sıkı bağlantısı olduğu da bu işin otoriterlerince belirtilmektedir. Örneğin rivâyete göre, bir gün dostlarından bazıları Cafer-i Sâdık (r.a) hazretlerine, yaptıkları duâların niçin kabul olunmayıp hep reddolunduğunu sorarlar. O büyük veli de dostlarına aynen şöyle der: "Sevgili dostlarım! Sizler tanımadığınız bir kimseden istiyorsunuz. Gerçekten de O'nu tanıyorsunuz. O'nu hakkıyla tanıyan kimsenin duâsı asla reddolunmaz."⁹²

Öte yandan okunması tavsiye edilen ayet, Esmâ veya duânın anlamlarının ilgili konuyla örtüştüğü dikkat çekmektedir. Havâs ulemâsına göre Esmâ-i Hüsnâ'da mânâsına göre haşsa bulunduğu muttefekun aleyh⁹³ bir husustur. Mesela "geceleyn uykusu gelmeyen kimse *"ve cealna nevmeküm sübata"* (78/Nebe, 9) ayetini okuyup tekrarladığında arzusu yerine gelir. Çünkü bu çok defalar tecrübe edilmiştir.⁹⁴ Bu ayette uykunun bir dinlenme kılındığı belirtilmektedir ve havâs ulemâsı bu ayeti uykusuzluktan muzdarip olan kişilere tavsiye etmektedir. Keza yüksek mertebelere erişmek isteyenler Hak Teâlânın "el-Aliy" isminin anılmasında bir gizlilik bulunduğunu bilmelidirler.⁹⁵ Burada da Esmâ-i Hüsnâ'dan "yüce" anlamına gelen "el-Aliyy" ile "yüksek mertebe" arasında anlamca bir ilişki vardır. Benzer biçimde dargın bulunan karıkocanın arasını düzeltmek için "*Öyle insanlar vardır ki, Allah'tan başkasını Allah'a denk tutar, tıpkı Allah'ı severcesine onları severler. Müminlerin Allah'a olan sevgileri ise her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir*" (2/Bakara,165) ayeti ile "*Onların kalplerini kaynaştıran da O'dur. Sen, yeryüzündeki her şeyi bağışlasaydın, onların kalplerini yine de kaynaştıramazdın; Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir*" (8/Enfal, 63) ayetini perşembe günü dörtgenli bir vefkin çevresine yazıp temiz bir kabın içine koyup üzerine temiz içme suyu doldurduktan sonra silinen yazının suyunu dargın karı

⁸⁸ Kılıç M. E. Tasavvufa Giriş, s.242-43.

⁸⁹ Schimmel A. Sayıların Gizemi. s.21; Ayrıca bkz. Şehristânî. el-Milel ve'n-Nihel. II, 390.

⁹⁰ Bozhüyük. M. E. Hurûf. DİA. XVIII. Cilt. İstanbul: 1998. s.398.

⁹¹ İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. s.229. Ayrıca bkz. Bûnî. Şemsu'l-Maârif. III,357; IV,206

⁹² İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. s.221.

⁹³ Seyyid Süleymân el-Hüseynî. Kenzu'l-Esrâr. s.138.

⁹⁴ Seyyid Muhammed Hakkî. Hazinetu'l-Esrâr. s. 592.

⁹⁵ Bûnî. Şemsu'l-Maârif. III,66.

ve kocaya veya herhangi birine içirecek olursa Hak Teâlâ o kimselerin kalplerini birleştirerek aralarında sevgi ve yakınlaşma yolunu açmış olur.”⁹⁶ Burada birinci ayetten çok ikinci ayetin anlamıyla, önerilen işin mahiyeti daha çok bağdaşmaktadır.

Havâs ilminin bazı usûllerinin Havâssu'l-Kur'ân'a uygulanması hidâyet ve mutluluk kaynağı olan Kur'ân'ın şer işlerde kullanılmasına kapı araladığı müşahede edilmektedir. Çünkü dikkatli davranılmadığında Havâssu'l-Kur'ân, işin içine şirk karıştırma ihtimali yüksek bir konudur. Bu nedenle Hz. Peygamber de Havâssu'l-Kur'ân türünden uygulamalarda şirk karışıp karışmadığına dikkat çekmiştir. Avf b. Mâlik (ö.73/692) diyor ki: “Biz cahiliye döneminde rukye yapıyorduk. Hz. Peygamber'e: 'Bu konuda ne dersiniz' dedim. Buyurdu ki: *‘İçinde şirk olmadıkça rukye yapmanızda bir sakınca yoktur.*”⁹⁷ Bazı şârihlere göre bu hadis Allah'ın isimleri ve kelâmıyla olmasa bile anlaşılır olduğu takdirde -çünkü ne demek istediği anlaşılmayan şeyin içinde şirk olup olmadığına inanılmaz- rukye ve tedavi yapmanın şerî açıdan câiz olduğuna, bir zararının ve yasağının bulunmadığına delildir.”⁹⁸

İLİM EHLİ İÇİN BİRKAÇ HAVÂSSU'L-KUR'ÂN ÖRNEĞİ

Burada özellikle Tefsir gibi yoruma dayalı sahalarda ilim ehlinin faydalanabileceği birkaç Havâssu'l-Kur'ân örneğini aktarmak istiyoruz. Bu örneklerden birisi Esmâ-i Hüsnâ ile ilgilidir. Ahmed el-Bûnî'ye göre “el-Musavvir” ismini çokça anan bir kimseye, hizmet meleği inerek o kimsenin durumuna göre, vehim, düşünce ve hayal gücünü güçlendireceği gibi, ruhânî gizlikleri de o kimsenin önünde açmış ve göstermiş olur. Bir kimsenin bu duruma varabilmesi için tam tahârete ve uzun süren riyazâta, helalden yiyip içmeye ve içini temiz tutmaya devam etmelidir.”⁹⁹

Diğer bir Havâssu'l-Kur'ân örneği bazı Kur'ân ayetleriyle ilgilidir. İmam Yâfi'nin dediğine göre Kur'ân okumayı, ilim tahsil etmeyi ve herhangi bir

şeyi unutmamak üzere aklında tutmayı, herhangi bir şeyin esasını anlayıp kavramayı, isabetli hüküm vermeyi ve güzel konuşmayı isteyenler Hûd Sûresi 1-4. ayetlerini yeşil kalkas otu yaprağı üzerine misk, zağferan ve gül karışımı bir mayı ile yazıp bunu temiz bir suyun içerisine bırakmalı ve bu sudan akşam sabah olmak üzere dört gün müddetle içmeye devam etmelidirler. Bundan sonra bu kişilerin kalbi ve kafası her duyduğunu anlar ve ezberler. İlimde nelere kadar ulaşmak istiyorsa ulaşır. İmam Yâfi'nin bir başka önerisi Alak Sûresi ile ilgilidir. Bir kimse Alak Sûresi'nin 1-5. ayetlerini ılgın ağacından yapılmış yeni bir kap içerisine, oruçlu ve abdestli olarak, çelik bir kalemle yazarsa ve bu kabın içerisini güneş görmeden yerinden alınan tatlı bir su ile doldurur ve aç karına içerse, beklenenin üstünde bir zekâyâ ve engin görüşlülüğe sahip olur.¹⁰⁰ Elbetteki bu havâs önerileri diğerleri gibi neticede onu uygulayacak kişinin karakterine bağlı olması hasebiyle subjektif bir değere sahiptir. Fakat yine de bundan faydalanmak imkân daire-sindedir ve tecrübe edilebilir.

HAVÂSSU'L-KUR'ÂN UYGULAMALARINDA NETİCE

Havâssu'l-Kur'ân'ın vücut bulmasında elbetteki olumlu sonuçların elde edilmesi en büyük âmil olmuştur. Nitekim Hz. Peygamberin önerdiği bazı uygulamaların sahabe tarafından tecrübe edilip, eşe dosta da tavsiye edildiği görülmektedir. Osman b. Ebi'l-As şöyle naklediyor: “Nerdeyse beni helak edecek bir ağrı vardı. Hz. Peygamber bana dedi ki: *‘Ağrıyan yerini sağ elinle yedi kere meshet ve ‘yakalandığım şeyin şerrinden Allah'ın izzet ve kudretine sığınırım’ de.*” Ben de bunu yaptım. Allah da benden bu sıkıntıyı giderdi. Bunun üzerine ben de her zaman aileme ve başkalarına da bunu yapmalarını söyledim.”¹⁰¹ İşte bu ve benzeri hadislerin içeriği bir kısım sâlih kişilerin tecrübesiyle daha da genişletilmiş ve Havâssu'l-Kur'ân başlı başına bir disiplin olmuştur.

Ancak Havâssu'l-Kur'ân'ın her zaman müspet neticeyi vermeyeceği unutulmamalıdır. Çünkü Havâssu'l-Kur'ân'a hem referans hem de örnek olarak

⁹⁶ Bûnî. Şemsu'l-Maârif. III,240 vd.

⁹⁷ Ebû Dâvûd. Sünen. Tıp,18/3868.

⁹⁸ Abadî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakk Azîm. Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sunen-i Ebî Dâvûd. Mektebetu's-Selefiyye. Medine: 1969. X,373. Ayrıca bkz. Mübârekfurî. Tuhfetu'l-Ahvazî. VI,218.

⁹⁹ Bûnî. Şemsu'l-Maârif. III,32.

¹⁰⁰ İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerîm'in Havâs ve Esrârı. s.356, 562.

¹⁰¹ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa. Kitâbu Davâtü'l-Kebîr. Kuveyt: 1993, s.304. Hadis No: 516; Ebû Dâvûd. Sunen. Tıp,3891.

Hız. Peygamber'den aktarılan bazı rivâyetlerde her zaman müspet netice alınmadığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birine göre "Allah'ın Rasulü (s.a.v) muharebelere çıkarken sahabelerine Fussilet Sûresi'nin başından itibaren 16. ayetine kadar okumalarını tavsiyeyi adet haline getirmişlerdi."¹⁰² Hız. Peygamber döneminde gerçekleşen muharebelerde umumiyetle muzaffer olduğu bilinmektedir. Ancak İslâm tarihinde önemli yeri bulunan Uhud Savaşı'nda istenen netice alınmamıştır. Eğer Allah'ın Rasulü (s.a.v) muharebelere çıkarken sahabelerine Fussilet Sûresi'nin başından itibaren 16. ayetine kadar okumalarını tavsiyeyi adet haline getirmişlerdi ise muhtemelen Uhud Savaşı öncesinde de aynı şey yapılmıştır. Fakat istenen sonuç alınmadığına göre her şeyin ilâhî meşiet çerçevesinde işlediği ve bu tür pratiklerde son kertede ilâhî meşiete dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Havâs ilmi tarihî süreç içerisinde anlam sahası değişik mecralara kaymış elit bir ilimdir. Genel itibarıyla Havâs ilminin İslâm dini açısından hem tasvib edilen hem de tasvib edilmeyen yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle bazı İslâm âlimleri konuyu vuzuha kavuşturmak için çeşitli açıklamalar yapmışlardır. Havâs ilminin birçok alt disiplini vardır. Bunlardan birisi de Havâssu'l-Kur'ân olup Kur'ân ilimlerinden kabul edilmiş ancak Havâs ilmi ile Havâssu'l-Kur'ân'ın tarifleri klasik eserlerde aynı ilimler gibi tanımlanmıştır. Oysaki Havâssu'l-Kur'ân, merkeze Kur'ân'ı aldığı için Havâs ilminden ayrı bir konuma sahiptir.

Havâs kitaplarına göz atıldığında insanları cezbeden ilginç bilgilerle karşılaşılmaktadır. Bu bilgiler elbette eleştiri süzgecinden geçirilmelidir. Ancak bu bilgileri tamamen absürd kabul edip bir kenara bırakmak da ilmî bir tutum olamaz. Çünkü bunların içinde ufuk açıcı ve ilham verici bilgiler de mevcuttur.

Havâssu'l-Kur'ân'ın Kur'ân ilimleri arasında gereken ilgiyi gördüğü söylenemez. Bunun sebepleri arasında bazı âlimlerin Havâssu'l-Kur'ân'ı vehbî

ilimlerden sayması ve Havâssu'l-Kur'ân'ın özel bir ilgi, riyazet ve yetenek gerektirmesi zikredilebilir. Havâssu'l-Kur'ân ilminin teşekkülünde en başta Kur'ân'ın kendisi büyük bir yol gösterici olmuştur. Diğer dayanakları ise Hız. Peygamber'in Fedâilu'l-Kur'ân, tıp ve duâ ile ilgili hadisleri ile sahabeden başlamak üzere sâlih kişilerin tecrübeleridir. Ancak Hız. Peygamber'in konuyla ilgili sınırlı sayıdaki beyânları daha sonra tecrübe sahasına dökülerek genişletilmiş ve Havâssu'l-Kur'ân adıyla özerk bir disiplin meydana gelmiştir. Bu disiplinin teşekkülünde Şia ve mutasavvıflar önemli rol oynamıştır.

Havâssu'l-Kur'ân, Müslümanların Kur'ân'ın manevî bereketine inanmalarının ve Kur'ân'ı şifâ telakki etmelerinin eseridir. Fakat havâs kitaplarında Kur'ân'ın ve Esmâ-ı Hüsnâ'nın havâssının Havâs ilminin genel konuları ile iç içe anlatılması okuyucu nezdinde sihir vb şeylerin meşru imiş gibi algılanmasına sebebiyet vermektedir. Bu yüzden Havâssu'l-Kur'ân temalarının Havâs ilminin genel konularından tecrit edilmiş, müstakil biçimde ele alınması daha uygun olacaktır. Havâssu'l-Kur'ân bilgilerinin uygulanmasında helal yemek, temizlik, riyazet, vakit ve sayılara riayet etmek gibi hususlar havâs âlimlerinin ısrarla vurguladığı noktalardır. Bu yönüyle Havâssu'l-Kur'ân'ın kişide helal yeme, temizliğe dikkat etme ve Kur'ân'a saygı gösterme bilinci oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca bu bilgilerin subjektifliği akıldan tutularak herkesin aynı neticeye ulaşamayabileceği bilinmelidir. Çünkü herkesin niyeti, samimiyeti, fitratı farklı farklıdır ve Havâssu'l-Kur'ân inanca dayalı öznel bir tecrübedir.

Havâs kitaplarında Havâssu'l-Kur'ân ile ilgili senetsiz birçok haber nakledildiği için, Havâssu'l-Kur'ân'dan bir Kur'ân ilmi olarak faydalanmada özellikle tecrübe edildiği vurgulanan hususlara odaklanılmalıdır. Tefsir ilmi gibi yorum üzerine bina edilen ilimlerde müfessirin başarısı onun idrak yeteneği ile sıkı irtibat içindedir. Dolayısıyla tefsir sahasında özgün ve kayda değer çalışmalar yapmak için Havâssu'l-Kur'ân'dan faydalanmak mümkündür. Üstelik Kur'ân'ı daha iyi tefsir etmek için Havâssu'l-Kur'ân'dan yararlanmak dünyevî değil ulvî bir keyfiyettir. Faydalanılabilecek havâs örnekleri, ilgili kişiler tarafından muteber havâs kitaplarından öğrenilip tatbik edilebilir.

¹⁰² İmam Yâfi. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı. s.88.

KAYNAKÇA

- Abadî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakk Azîm. Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sunen-i Ebî Dâvûd. Mektebetu's-Selefiyye. Medine: 1969.
- Abdullah b. Alevî el-Haddad. Dervişin Edebi. Çev: Ali Hüsrevoğlu. Erkam Yayınları. İstanbul: 2008.
- Akbiyık, Huriye. Kur'ân İlimlerinden Biri Olarak Havassu'l-Kur'ân, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: 2007.
- Aksu, Hüsametîn. Hurûfîlik. DİA. XVIII. Cilt. İstanbul: 1998.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa. Kitâbu Da'vâti'l-Kebîr. Kuveyt: 1993.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük Tefsîr Tarihi. Bilmen Yayınevi. İstanbul: 1973.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmiu's-Sahih. el-Mektebetu's-Selefiyye. Kâhire:1400.
- Bûnî, İmam Ahmed b. Ali. Büyük Bilgiler Güneşi (Şemsu'l-Maârifi'l Kübrâ). Çev: Selahattin Alpay. Alioğlu Yayınevi. İstanbul:1995.
- Çelebi, İlyas. Havâs İlmî. DİA. XVI. Cilt. İstanbul: 1997.
- Dehlevî, Veliyullah Ahmed b. Abdîrahîm. el-Fevzu'l-Kebîr fi Usûli't-Tefsîr, Arapçaya Çev: Selmân Hüseyinî en-Nedvî. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî. Beyrût: 1987.
- Dureysî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb. Fedâilu'l-Kur'ân. Thk: Urve Bedir. Dâru'l-Fikr. Dimeşk: 1987.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşas es-Sicistânî. Sünen. Mektebetu'l-Mearif. Riyâd: 1424.
- el-Hindî, Alâuddîn Ali el Muttakî b. Hüsâmeddîn. Kenzu'l-Ummâl fi Suneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl, Müessesetü'r-Risâle. Beyrût: ts.
- Eroğlu, Muhammed. Havassu'l- Kur'ân. DİA. XVI. Cilt. İstanbul: 1997.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed Râğb. el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân. Thk: Muhammed Seyyid Geylânî. Dâru'l-Ma'rife, Beyrût: ts.
- İbn Battâl, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdülmelik. Şerhu Sahihî'l-Buhârî. Mektebetu'r-Rüşd. Riyâd: ts.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, Fethu'l-Bârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî. Riyâd: 1421.
- İbn Haldun, Mukaddime. Mısır: 1327.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'î ed-Dimeşkî. Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Müessesetü'r-Risâle. Beyrût: 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. Sünenu İbn Mâce. Mektebetu'l-Mearif. Riyâd: ts.
- İbn Manzûr. Lisânu'l-Arab. Dâru'l-Mearif. ts.
- İbn Nedim, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb. el-Fihrist. Tahran: 1971.
- İmam Yafî. Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârî. Çev: Rahmi Serin. Pamuk Yayıncılık. İstanbul: 2011.
- Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh Hacı Halife. Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn. Dâru lhyâti-Turâsi'l-Arabî. Beyrût: ts.
- Kılıç, Mahmut Erol. Tasavvufa Giriş. Sûfi Kitap. İstanbul: 2012.
- Kureyşizâde Muhammed Fevzi Efendi. el-Havâss'un-Nâfia' fi Tefsîr-i Sûreti'l-Vâkıa'. İstanbul: ts.
- Muhammed Safa Şeyh İbrahim Hakkı. Ulûmu'l-Kur'ân min Hilâli Mukaddemâti't-Tefâsîr, Müessesetü'r-Risâle. Beyrût: 2004.
- Mübârekfurî, Ebû'l-Ali Muhammed Abdurrahmân b. Abdîrahîm. Tuhfetu'l-Ahvazî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî. Dâru'l-Fikr. ts.
- Öztürk, Mustafa. Tefsîr Tarihi Araştırmaları. Ankara Okulu Yayınları. Ankara: 2005.
- Öztürk, Mustafa. Kur'ân ve Aşırı Yorum. Kitâbiyat. Ankara: 2003.
- Ronan, Colin A. Bilim Tarihi, Çev: Ekmeleddin İhsanoğlu vd., 4.bsk. Tübitak. Ankara: 2005.
- Schimmel, Annemarie. Sayıların Gizemi. Çev: Mustafa Küpüşoğlu. Kabcacı Yayınevi. İstanbul: 2000.
- Seyyid Muhammed Hakkı. Sırlar Hazinesi (Hazine-tu'l-Esrâr). Çev: Celal Yıldırım. Demir Kitabevi. İstanbul: 2005.
- Seyyid Süleymân el-Hüseyinî. Kenzu'l-Esrâr fi'l-Havâs ve'l-Ezkâr. İstikbal Matbaası. İstanbul: 1344.
- Seyyid Süleymân el-Hüseyinî. Kenzu'l-Havâs. Cemiyet Kütüphanesi. İstanbul: 1340.
- Seyyid Süleymân el-Hüseyinî. Kenzu'l-Havâs. Cemiyet Kütüphanesi. İstanbul: 1332.
- Sezer, Baykan. Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı. Kitabevi. İstanbul:2011.
- Sıddık Hasan Hân. Ebcedu'l-Ülüm. Dimeşk: 1978.
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân Ebû Bekr. el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: ts.
- Suyûtî. ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr. Thk.: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî. Kahire: 2003.
- Sülün, Murat. Kur'ân Kılavuzu. Ensar Neşriyat. İstanbul: 2011.
- Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdîkerîm. el-Milel ve'n-Nihel. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1992.
- Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa. Miftâhu's-Saâde ve Mesâbihu's Seyâde fi Mevzûâti'l Ulûm. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1985.
- Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. Esâsu'l-Belâğa. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. Beyrût: 1998.
- Zerkânî, Muhammed Abdulazîm. Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kitâbi'l-A'rabî, Beyrût: 1995.
- Zerkeşi, Bedruddîn Muhammed Abdullah. el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân. Dâru'l-Fikr. Beyrût: 1988.